

એપ્રિલ ૧૯૮૯

कुळागर

मांडावळ

अप्रिल १९८९

उतरांची तांक / दीपा मुरकुंडे / २

वर्स : अिकरा

कथा : अेक नियाळ / दामोदर मावजो / ३

अंक : ४

अंकाचें मोल : २ रुपया

पंचतंत्रा फाटलें निर्मितीतंत्र / श्री. गुरुनाथ केळेकार / ६

वर्सुकी पटी : २५ रुपया

भोंवरो / अभयकुमार / १०

संपादक :

नारायण बाबोळकार

कथा आनी कथाकार / चंद्रकांत केणी / १३

जायरात विभाग प्रमुख :

अतिल पै

कालसांव / वसंत भगवंत सावंत / १६

छापणावळ :

एस.जे. हुंब्रे

अमेरिकेंतु हजामती / कृष्णानंद कामत / १८

रवि मुद्रणालय, कडोलकर गल्ली,

बेळगांव. फोन : २३०७९

बालसाहित्य : इतिहास आनी फुडार : एक अवलोकन /
डॉ. अरुण हेबळेकार / २०

छापपी आनी उजवाडावपी :

चंद्रकांत केणी

कुळागर प्रकाशन,

पो.बॉ. नं. ७८

महगांव-गोंय-४०३६०१

कोंकणीतलो भुरग्यांचो लोकवेद : काल आनी आयज /
तुकाराम रामा शेट / २४

ह्या अंकांत परगटायल्लीं मतां त्या त्या बरोवप्यांलीं. हातुंतले, बरपावळीचो उपेग करचो जाल्यार बरोवप्याची लेखी मान्यताय घेवप गरजेचें.

उतरांची तांक

— दीपा मुरकुंडे

भास हें विचार आनी भावना उक्तावपाचे माध्यम. मनीस आपल्या घरान चड करून आवयभासूच उलयता. पुण नोकरी द्याच्या निमतान मनश्याक एका राज्यातल्यान दुसऱ्या राज्यांत वचचें पडटा ताका लागून विंगड-विंगड भास उलोवपी मनश्यां एकठांय येतात. अशावेळार जायतेदां भाशेक लागून घुसपागोनोळुय जाता. कांयवेळा मनीस अर्थ खबर नामतना ज्ञेताक म्हणुन दुसऱ्या भाशेंतले शब्द वापरता. एकेकदां ते हांसयतात तर एकेकदां रडयतात. थोड्या मनश्यांक एकादे वाक्य वा उतर सदांच वापरपाची संवय आसता आनी जायते फावटी हास्य-विनोद घडटा. ल्हान भुरगींय बी शब्दांतल्यान नकळत विनोद घडयतात आनी थोड्यादां तापोवणी खातात तर थोड्यादां अपुरबाय करून घेतात.

आमी कोल्हापूरासाकून मडगवां नवीच रावंक आयिल्ली. 'मुरकुंडे' हे आडनांव गोंयकारांक चडशें परिचित नाशिल्ल्यान आमी महाराष्ट्रीयन सनजून लोक आमचेकडे मराठी उलयताले. गोंयची मराठी आयकूंक मजा दिसता म्हणुन आमी केन्ना-केन्ना मराठी उलयतालो. रावपाखातीर घर पळोवपाक गेल्लेसरी घरमालकान बऱ्याबशेन विचारपूस केली आनी निमाणे हांका विचारलें, 'मुरकुंडे-बाब, तुम्हाला बायको हवी ?'

हो आनी कितें प्रकार काय म्हणुन अजापान एकमेकांक पळेत रावलीं. इतल्यान ताणें म्हळें, 'तुम्हाला बायको पाहिजे तर आमचीच घ्या. चांगली आहे' अन्ती हाणीं न रावन म्हळें कि तुमी जें कितें सांगूक सोदता तें कोंकणीनुच सांगा. आमकां कोंकणी येता. तेन्ना ताणें सटकून म्हळें, 'तुमकां वावराडी जाय ? जाल्यार आमगेलीच

येया. ती बरी आसा.' तें आयकून आमी कित्याक हांसली तें बाबड्याक कळलें ना.

आमकां पळेतुकूच मराठी उलोवपाची वामनबाबाकुय खूब आवड. एकदीस तो कोलव्यां मेळ्ळो, बरें वारें सुटिल्लें. आमकां पळोवन ताणे मराठी तापयलीच, 'काय इस्तिमसांवाचा वारा सुटला आहे, नाही ?'

जनार्दनाच्या प्रत्येक वाक्याच्या सुरवेक 'ताजी अशी मजा जाली' हें आसताच. एकदीस तो आमगेर पार्टीक आयलोना म्हणुन हांवें कारण विचारलें. ताणे रोखडेच सांगलें, 'ताजी अशी मजा जाली कि म्हजी आजी भायर पडली.'

धाकट्या श्रोघराक अस्वल आनी वत्सल ह्या शब्दांनी खूब गोनोळ जातालो. कर्मानसार वत्सल नांवाची ताजी मावशीय आशिल्ली. एक दीस भायर आयिल्या वांसवेलाचो खेळ पळोवपाखातीर व्हडा उमेदीन ताणें मावशेक म्हळें, 'अस्वल मावशे, अस्वल मावशे, भायर वत्सल आयलां तें पळोवंक यो' आनी पोरान तापोवणी खाली.

सरस्पती पूजना दीसा सरस्वती नांवाची मावशी आशिल्ल्या स्नेहान सरस्वतीची पूजा जातुकूच तिका पायां पडून मोठ्यान म्हळें, 'सरस्पती मावशे तूं पाव आमचें बरें कर.'

कन्नड उलयणाऱ्या आनी कोंकणीचे जेमतेम ज्ञान आशिल्ल्या सौ. सावनूराक जेन्ना शेजात्रीन सावनूर वेंनी स्वभावान गरीब आसा अशें म्हळें, तेन्ना तिणे नाकदोळे तांबडे गुंज केले. रडटा कित्याक काय म्हणुन विचारल्यार आपल्याक गरीब म्हळ्यार पुअर (poor) म्हळें, म्हणुन वायट दिशिल्ल्याचे तिणे सांगले. गरीब आनी स्वभावान गरीब हातुतलो फरक समजावन सांगता म्हणसर नाकाशेवट जालो.

आमच्या वावराडेक, रत्न्याक, इंग्लिश तापोवपाचो खूब घोस्त. एक दीस म्हगेली जाव आयिल्लेकडे हांवे रत्न्याची तिजेकडेन वळख करून दिवन ती म्हजी जाव म्हणून सांगले. ताणे रोखडोच प्रश्न केलो, 'तुमगेले सरनेम कितें ?' जावेन अजापान म्हळें, 'सरनेम ?' खरें म्हळ्यार ती म्हजी जाव आशिल्ल्यान दोगाचेय आडनांव एकुच. पुण इंग्लिश तापोवपात भुरकुटलेल्या रत्न्याच्या तें खंयच्यान लक्ष्यान येतलें ? रत्न्यान त्या ग्रेजुअट बायलेक म्हळें, 'सरनेम हो इंग्लिश शब्द म्हणून तुमकां अर्थ कळोना दिसता ? सरनेम म्हळ्यार आडनांव, कळलें ? आनी आमी दोगांय रत्न्याकडल्यान इंग्लीश शब्द शिकलीं.

जाव मुंबय वचूंक भायर सरली त्या दीसा ताणे, 'ताई आज तुगेंले कलर कॉम्पिटीशन सोबीत जालां' अशें म्हणून तिगेल्या साडये ब्लाउजाची तुस्त केली. रिकशा दारान येतुकच, 'सुटयेन परती हांगा येयात' अशे चारदा सांगून 'गेट आऊट ताई, गेट आऊट ताई, टाटा, टाटा' म्हणून आमकां हांसोवन सोडली.

रमेशाक इंग्लिश बरी येना आशिल्ली तरी पुण व्हड-व्हड शब्द वापरतकच ताका बरें दिसतालें. खूब धडपडून ताणे नोकरी मेळयल्ली. रोखडोच लग्नाचो योग आयलो. हाणें लिव्ह लेटर धाडपा वाट्याचे नेटान रेजिमेंशन हो व्हडलो शब्द वापरून पत्र धाडले

(पान ३० पळयात)

कथा : अेक नियाळ

— दामोदर मावजो

लळीत साहित्याच्या मळार 'कथा' हो सगल्यांत चड लोकप्रीय साहित्यप्रकार. ल्हान घरून जाण्ट्यांमेरेन आनी शेतकामती घरून राजकण्यांमेरेन सगल्यांकूच हो प्रकार मानवता. ताजीं दोन कारणां आसात. अेक म्हळ्यार तांतलें कथानक आनी दुसरें म्हळ्यार तिजो मोटवो आकार.

काणी वा कथानक सगल्यांचेच आवडीचें. अदीम काळाथावन लोकां- काणयो, पुराणां, महाभारत रामायणांतल्यो कथा, अरेबिअन नाइट्स लोकांक भूल घालीत आयल्यात. हीच काणी काळांतरान बदलत बदलत आयचे आधुनीक कथेचो आकार घेवन फुडें आयल्या.

मोटवो आकार हें आयचे कथेचें खाशेलेंपण. ह्या ताकतिकेच्या संवसारांत लोकांक फुरसतीचो वेळ साप्प उणो. तातूंत 'टेन्शन' ची भर. हें टेन्शन उणे करपाक, चित्तवृत्ती प्रफुल्लीत करपाक कथावाचन हो बेस बरो उपाव. 'तशांतूय जीव' दिवपाक लेगीत फुरसत ना. 'अशें म्हणपी वाचप्यांक थोड्या वेळाभितर वा बशिल्ले बसकेक वाचून सोंपोवपाक 'कथा' ह्या प्रकारापरस सोपो दुसरो प्रकार ना.

कथेची व्याख्याच अशी आसा- विशिश्ट अेकमुळो, परिणाम सादपाखातीर ल्हानशें कथानक, मर्यादीत पात्रां आनी वेंचीक घडणुको हांचे अेकजीव निर्मणेचो गद्य साहित्य प्रकार म्हळ्यार कथा.

आधुनिक कथेच्या मोटव्या आकाराक लागून तिका लघुकथा अशेंय म्हण्टात. पुण हालीं काळार कथा अनेक बंदनातसून मुक्त जायत जायत आकाराचें बदलूय तिणें मोखून माल्लां. अशें जाल्ल्यान तिका 'लघु' हें उतर जोडनासतना 'कथा' इतलेंच म्हणप समा मानचें पडटलें.

'आकार' हो कम म्हणुं नज इतलेंच. कारण अेकमुळो परिणाम सादपाखातीर कथेन व्हड आंवाठ घेतलो जाल्यारूय ती कथाच. आनी चार वाक्यांभितर सांगून सोपली जाल्यारूय ती कथाच. वतां वतां उदाहरण म्हण खंयतरी वाचिल्ली shortest story सांगता-आमोरेच्या वेळार गाडयेन प्रवास करतना तागेल्या डब्यांत अेकलोच सहप्रवासी आसलो. वेळ वचपाक म्हण ताणे उलवणे सुरू केलें, 'हे तिनसांजचे कातरेर जीव बेडोच भिवकुरो सो जाता भुतांचेर बी तुजो विस्वास आसा व्हय? ताणें सहप्रवाशाक विचाल्लें. 'कित्याक, तुजो ना तर?' अशें म्हण सहप्रवासी नाच्च जालो.

कथेक आकाराचें बंदन ना हें खरें. पुण कथाबीज कशें आसा आनी तें कशें फुलयलां ताजेर तें अवलंबून आसता. कथेक विस्तार मानवता तेन्ना विस्तार अवश्य येवचो पुण विस्ताराकलागून कथेक बादा येवंक फावना. अेक उतरलेगीत जर गरजेभायर भितर घालें जाल्यार कथेक तें मारक जावं येता आनी इप्सीत परिणाम सादपाक बादा येवं येता.

कादंबरी वा नवलकथा हांचें उरफाटें आसता. कादंबरीक विस्तार मानवता. कथा आनी कादंबरीतलो हो फरक हांव हे भाशेन सांगूंक सोदतां- कादंबरी म्हळ्यार जनेलांतसून भायर पळयतकीर दिश्टी पडटा तो संपूर्ण देखाव. जाल्यार कथा म्हळ्यार जनेलाभायर रावन भितल्ली कूड पळयतकीर दिश्टी पडटा तो मर्यादीत देखाव. भितर रावन भायर पळयतल्याचे नदरेंत कुडीत आसा ताजेभायर कांयच आसपाव येना. ती कूड ल्हान वा व्हड आसूं येता आनी तितलेपुरतो तिजो विस्तार ल्हान वा व्हड आसूं येता.

कथा ही संघर्शांतल्यान उबी जाता. हो संघर्श दोन समाजां-मदलो, दोन मनशांमदलो, दोन प्रवृत्तींमदलो वा दोन मनांमदलोय आसूं येता. कथेक आवश्यक बीज मेळपा उपरांत तशीं पात्रां आनी प्रसंग रचून कथाकार कथेक आकार दिता. तशें करतनां कथेंत कथाकार खंयच दिश्टी पडचो ना इतली खबरदारी ताका घेवची पडटा.

बरोवप्यालो जिणे-अणभव जितलो खर तितलो कथेचो प्रभाव चड. अनुभुती घेतलेबगर बरोवपाक घेवप म्हळ्यार उदकाचो थाव नकळ आसतनांय पाण्ट्यांत उडकी मारिल्लेवरी जाता. देखुनूच आमकां काय लेखकांत्यो कथा-बीज वा विशय बरो आसुनूय उथळ कशो दिसतात. जिणे-अणभव आसप म्हळ्यार लेखकान ती जीण खासा आपणे जियेवपाक जाय असो अर्थ न्हय. कॅन्सर पेशण्टालें दुख्ख वा पिडा जाणा जावचेखातीर बरोवप्याक कॅन्सर जावंक जाय अशें न्हय. पिडेस्ताले सुवातेर आपूण आसल्यार आपूण कसो वागतलों आसलो तें बगलेच्यान समजून घेवपाची तांक म्हळ्यार अनुभुती. त्या त्या विशयाक हात घालचेपयलीं त्या विशयाचो अभ्यास करप, ते विशिश्ट जिणेचो लागशिल्ल्यान अणभव घेवप खूब गरजेचें आसता. तेबगर कथा खोलायेंन देंवना.

कथेक आशय दिवपाचें कसबूय लेखकाकडेन आसूंक जाय. सर्जनशील लेखकाक ते तंत्र आपसूक येता आनी वाचप्याक हो आशय आपसूक होलमता. मीठ खिरयिल्लें उदक खार लागता. पुण मीठ दिश्टी पडना. ही खारसाण म्हळ्यार आशय. उक्तेपणान

गिनासतना उतरांनी सुचीत करिनासतना वाचप्याक जाण दिता तो आशय. कथेंत आशय भरपाचो कला ज्या लेखकांक सादल्या तो कथाकार खरेपणी अंक श्रेश्ठ कलाकार.

असल्या श्रेश्ठ कथालेखकांमदले बुनयादी लेखक म्हळ्यार अमेरिकेंतले अडगर अॅलनो ओ. हेन्री, जर्मनीवले हॉफमन, फ्रान्सांतले प्रोस्पर मेरिमे, बल्झाक गो. द. मोगामां, रशियेंतले गोगोल, पुश्कीन, चेकोव्ह, आनी हेर जायते. हाणी घाल्ले बुनयादीचेर आयची कथा पकदस्त उबी जावंक पावल्या. इतलेंच न्हय तर कथा ह्या प्रकारांतगंत आनीक पोटप्रकार निर्मण जाल्यात. रहस्यकथा, विज्ञानकथा, अदभूतकथा, अशे विशयानुरूप हे प्रकार जावन आसात.

‘कथा’ भारतांत अवतरूंक इल्लो कळाव लागलो ताजें कारण – भारताचे गोमटेक लागिल्लो परराज्याचो फांस. विसाव्या शतमानाचे सुर्वेक बंकीमचंद्र, रवींद्रनाथ, शरदबाबू, ह. ना. आपटे आनी मागीर प्रेमचंद ह्या लेखकांनी कथा केल्यली. तिका रंगरूप आकार दिवपाचें काम हेर भासांतल्या संखेनी लेखकांनीय केलें. पुण पुर्तुगेजाच्या शेकातळा चिड्डल्या गोंयांत मात ही कथेची चळवळ साप उसरां सुरू जाली. कोंकणी भाशेचेरूच हावळ हाडपी पुर्तुगेज सत्येकालागून कोंकणी आत्मोच अंदल्ले. तो मेकळो जाबपाक खूब कळाव लागलो.

ज्या काळार भारतांतले खंयचेच भाशेंत गद्य साहित्याची परंपरा नासली त्या काळार गोंयच्या कृष्णदास शामा हाणे महा-भारत-रामायणांतल्यो कथा गद्य कोंकणींत बरोवन दवरिल्ल्यो

मेळटात. ही आमकां अभिमानाची गजाल. पुण ही परंपरा पुर्तुगेजाचे अंदणेक लागून खुंटली. आयज ह्या कृष्णदास शामालें साहित्य पुर्तुगालांत ब्रागाचे लायब्ररींत जतनायेन दवरिल्लें आमकां दिश्टी पडटा.

ही खुटिल्ली परंपरा जिवी करपाचो येत्त शणै गोंयबाब ह्या दूरदिश्टी महात्म्यान केलो. साहित्याच्या विविध मळांवांगडाच कथेचें मळय ताणी फळयलें. ‘म्हजी बा खंय गेली’ ही शणै गोंयबाबाली कथा आधुनिक कथेचें मुळावण कशी लेखची पडटली. विसाव्या शतमानाच्या तिसऱ्या दशकांत जाल्ल्या ह्या वावराक रोखडोच चंवर घल्लो. १९३५ वर्सा वोंवळां आनी १९८६ वर्सा ‘भूंयचाफी’ हे कथांझेले उजवाडा आयले. कथा बरोवन जाल्यो. पुण दुर्दैवान बरोवप्यांनी सातत्य साबाळ्ळे ना. ताकालागून पर्थून कांय काल निशेंणेचो गेलो. मर्देकाळार ‘मीर्ग’ ह्या नेमाळ्यांतल्यान रवीन्द्र केळेकार, बाकिबाब बोरकार, लक्ष्मणराव सरदेसाय, हाणी कथा-साहित्याची आपणापरीन जतनाय केली. ह्या नेमाळ्यांनीय ती परंपरा फुडें व्हेली. पुण सर्जनशिल्लेपरस पोटतिडकीचो वांटो चड आमलो. कोंकणी कथा खरेंपणीं चंवरली ती गोंयमुक्तीउपरांत.

गोंयमुक्तीच्या फाटींफुडें बरोवपी वयर सल्ले तांतूत चंद्रकांत केंणी, फेलिसिओ कादोझ अेवाग्रिओ जॉर्ज, म्हांबरो, उदय भेंब्रो हांची नावां घेवंचीं पडटलीं. घतंत्री अजून जियेताली हो चंद्रकांत केंणी हांगेलो पयलो कथांझेलो गोंय मुक्ती आदलो. गोंय मुक्ती उपरांत मात कोंकणी कथेन गती घेतली. दामोदर मावजो, पुंडलीक

मेसर्स अनंत नरसिंह नायक असोसिएट्स

मडगांव-गोंय.

☐ तार : बाबू

☐ फोन : ऑफिस : २२१७१, २१३३५

घर : २२३१२

✽ मुडीस च्या ✽ प्रेस्टीज प्रेशर कुकर ✽

✽ क्वालिटी बिस्कीट आनी बाऊन्स दूध पावडर ✽

ह्या उत्पादनाचे गोंयचे एकमेव वितरक

नायक, शीला नायक कोळंबकार, मीना काकोडकार, दत्ता नायक, अच्युत तोटेकार ह्या बरोवप्यांनी कथेचे मूळ गिरेत करून सोडलें. शंबर वर्सानीं फाटीं पडिल्लें अंतर अेका चाटांत हुपून दाखयलें तें हे तरणे पिळगेन

तांच्या पावलार पावल दवरून फुडें आयले ते तेजिश्ठ बरोवपी म्हळ्यार एन्. शिवदास तुकाराम शेट, जयमाला दणायत ओलिव्हीन गोमीश, गजानन जोग, महाबळेश्वर सैल, आनी संखेनी सर्जनशील लेखक. आजूय हे सगळे बरोवपी कथेच्या मळार मोलादीक वावर करीत आसात.

चद्रकांत केणी फाटलीं तीस वर्सां सातत्यान कथा बरयत आयल्यात. मोटव्या आकाराच्यो ल्हवपीक कथा बरोवपांत तांचो हात धरपी दुसरो ना, संवादांतल्यान कथा फुलवपाचें तांचें तंत्र तोखणाय करपासारकें. 'अबुद्ध मोग' सारकी तांची कथा वाचप्यांच्या सदांच यादीन उरतली. हालींच ताणी बरयल्ली 'फॉर हर विंग्ज वेअर वेट' (ओली पाखा म्हुण पुनर्नामकरण केल्ली) कथा म्हळ्यार समाजांतल्या चालत प्रस्नांचेर केल्लें उत्कृश्ठ भाश्य.

अ. ना. म्हांबरो हांची कथा अ-कथा ह्या प्रकारांत मोडटा. कथानका बगर कथा फुलवपाचें तंत्र अ. ना. म्हांबरो हांकां बेस बरें जमलां. फकाणां, भगलो मारीत समाजांतलीं धोंगा पोंगा दाखोवपाची तांची तरा सामान्याभायरी. 'पणजी आतां म्हातारी जाल्या' हे कथेत ताणा पणजेशाराचेर आनी पणजे-काराचेर बरयिल्ले विचार हे पणजेपुरते मर्यादित न्हय तर 'युनिव्हर्सल' उपहास, बकच्छायो करीत चिमटे काडपी तांचे कथेक काय जाण विनोदी म्हण्टात. म्हाका तशें दिसना. विनोदी कथा बरी बरयतात ते अरुण सिंगबाळ. गजानन जोग आनी मिना काकोडकार हांचे लिखणेंतल्यानूय विनोद बरो झरता. पूण विनोदी साहित्य म्हण-पाडतलो न्हय.

दामोदर मावजो हांचे कथेचें वैशिष्ट्य म्हळ्यार किरिस्तांव जिणेचें तांचे कथेंतल्यान घडपी यथार्थ दर्शन. तशेंच पुंडलीक नायक हांचे कथेंतल्यान गांवगिरे जिणेचें दर्शन जितलें समर्थपणान जालां तितलें आजमेरेन कोणाकडल्यानूच जावंक ना. दामोदर मावज्याली 'कोंयसावाली गोरवां' आनी पुंडलीक नायकांली 'कासय' ह्यो दोन कथा हे गजालीची गवाय दितात. ह्या दोनूय लेखकांनी विंगड विंगड घेवन कथा बरयल्यात 'मरण येना म्हुण' ही मावज्याली कथा अेक उत्कृश्ठ रुपककथा म्हुण साहित्यांत अजरार उरतली. अशीच पुंडलीक नायकाली 'पारज' सारकी कथा तिजे आशय घनतेक लागून सदांकाळ तगतली.

मिना काकोडकार आनी शिला नायक कोळंबकार हाणी बरयिल्ल्या कथांक -लागून कोंकणी कथा साहित्यांत भौ मोलादीक भर पडिल्ली आसा. मिना काकोडकार हांची शैली भावूक आनी मिशकील. तांची 'दोंगर चंवला' ही कथा भावूक शैलींतली अेक श्रेष्ठ कथा जाल्यार 'फिफटी फिफटी' सारकी कथा मिशकील विनोदी शैलींत आसा. शिला नायक कोळंबकार हांगेली 'मॅगी' कथा अेके गरीब चेडवाचेर बरयिल्ली सपनाळे शैलींतली कथा.

टिचरीचे नदरेंतल्यान सान भुरग्यांलां प्रस्नांक जाप फोडपांत जैतिवंत जालां. 'मॅगी' कथा ही कथासाहित्याच्या आंगवेली अेक मोलादीक वस्त. ह्या दोनूय बायलां - कथाकारांनी आनिक गजाल साध्य केल्या. बायलांचे जिणेंतल्यो बारिकसाणी ताणी बेस तरेन सादर केल्यात. जयमाला दणायत हे बायल लेखिकेनूय बायलांचे जिणेचेर कथा बरयल्यात. 'कवासो' हो तांचो संग्रह हे गजालीची गवाय दिता. हेमा नायक ही लेखिका मात फकत समाजीक जाण-विकायेंतल्यान बरयता.

ओलिव्हीन गोमीश हांची -सोत 'वा' मसणो' ह्यो बऱ्यांतल्यो कथा. जे. अल् गोयेश हांच्योय कथा सर्जनतायेच्या कसार ब-यो लागतात ह्या बरोवप्यांन किरिस्तांव समाजाची जीण भौ बरेतरेन वाचप्यांमुखार हाडु येताली. पुण ताणीं ती मूजरत टाळिल्लेवरी दिसता. त्या समाजाचे घटक जाल्ल्यान खोलायेंत देंवपाची तांक तांच्यांत आसा आनी ताणी खरसाणीक हात घालून बरयलें जाल्यार अनुभुतीच्या कसार तें शंबर प्रतिशत धरतलें हातूंत दुबाव ना.

दत्ता नायक हांगेली शब्दचित्रां उठून दिसतात. कथेंतल्यान व्यक्तिचित्रां उबीं करपाची तांची तांक सुमाधमायरी. ताणी उबो केल्लो 'मसमीचो कुलास' 'म्हाड्डू म्हालो' आनी 'गजा हमाल सारकीं पात्रां वाचप्यांच्या घ्यानात दसून उरतात.

एन. शिवदास हांची कथा गांवगिरे जिणेंवेली. अबुद्ध, अशिक्षित समाजांतली अंधश्रद्धा आनी प्रस्थापितांचो दुर्बळांचेर जावपी अन्याय हाचेआड तांचो आवाज उठता तो कथेकथेंत आयकूंक येता. 'गळसरी' पोसको 'ह्यो कथा ते माळेंतल्यो पुण कांय कथा साप वेगळ्यो आसात. 'चित्रांतलो गांव' जांव 'रानबैल' ह्यो कथा विशयाच्या अप्रुतायेक लागून चडच उठून दिसतात. तुकाराम शेट होय असोच सामाजीक जाणविकायेन बरोवपी लेखक. वाडट्या शाराचे प्रस्न, टुरिझमाक लागून उपराशिल्ले प्रस्न हाचेर ताणी बेस बरो उजवाड घाला

आपज कोंकणी कथेच्या क्षितिजाचेर आपणाल्या स्मयंभू तेजान तळपपी दोन सुर्या आमकां घणघणीत दिश्टी पडतात. तांतलो अेक म्हळ्यार गजानन जोग आनी दुसरो महाबळेश्वर सैल. जोग हांगेली रूद्र, मावशेभाव हे सारक्यो कथा अेका अल्पसंख्य समाजाचें बेस बरें चित्रण करतात. जाल्यार महाबळेश्वर सैल हांचे लिखणेक विविधताय मानवता. सैल हांची कथा बाटाबाटी घरून मिलिटरी शिस्तीचेर आधिकारवाणीन बरयता तेन्ना ताचे समृद्ध अणभव विश्व आमचेमुखार उक्ते जाता. ह्या दोगांयकडसुन वाचक खुब अपेक्षा बाळगून आसात.

नवोदीत लेखकांमदीं नवीं नवीं नांवा फुडें येत आसात. जयंती नायक, विठ्ठल आंवदियेंकार, शंशाक शिरोडकार, शशिकांत पुनाजी, वसंत सावंत, अशोक भोसलो, हांचीं नांवां घेतनां उरिल्ल्याचेर अन्याय जावपाची भिरांत दिसना. हे पिळगेच्या हातांत कोंकणी कथेचो फुडार सुगूर आसा हाजी म्हाका खातरी आसा.

‘ पंचतंत्रा फाटलें निर्मितीतंत्र ’

— श्री. गुरुनाथ केळेकार

गोवा कोंकणी अकादेमीन बालसाहित्याच्या ह्या तृतीसत्रांत म्हजेर अेक पेपर सादर करपाची आपसालदारकी घाल्या. ताणी ज्या ‘ पंचतंत्र ’ ह्या पुर्विल्ल्या पुस्तकाच्या संदर्भांत म्हाका हो पेपर दिवंक सांगलां तें पुस्तक म्हजे चड आवडिचें जाल्ल्यान मोटे खोशयेन ही जापसालदारकी हांवें पत्करल्या.

जिविताक नदर दिवपी ग्रंथ

ज्या पुस्तकांच्या वाचनान तुज्या जिविताचेर खेरीत परिणाम जाला अश्या या पुस्तकांचीं नांवां घे म्हण म्हाका कोणूय सांगीत ताल्यार ह्या पुस्तकांच्या नांवांत हांव चुकनासतना पंचतंत्राचो आसपाव करतलों अितलो हांव ह्या पुस्तकाक मानतां.

पंचतंत्रांत पांच दीर्घ-कथा आसात. तंत्र हें अुतर हांगा कळाशी ह्या अर्थान वापलां जावंक जाय. पंचतंत्रात ज्यो पांच लांब काणयो आसात- तांतली दर अेक काणी वेगळें अशें कितें तरी सांगता. देखीक ‘ मित्रसम्प्राप्ति ’ ही दीर्घ-कथा मनशां - मनशां मजगतची अिश्टागतूच कठीण समयार मनशांक तारता म्हणपाचें सांगता. ‘ मित्रमेद ’ ही दीर्घ - कथा दोगां अ-समानांची अिश्टागत फोडपाचो गरज प्रतिपादता.

पंचतंत्राचें एक विशेश खाशेलपण म्हळ्यार तांतूंत मेळटात तीं कुचकुचीत सुभाषितां.

देखीक :-

संकश्टांतल्यान सुटका मेळोवपाखातीर शाण्यान अिश्ठ जोडचे. जाका अिश्ठ नात ताची संकश्टांतल्यान सुटका जायना.

— परमेश्वरान जें कपलार बरयलां तें व्हड पंडित आयलो तरी पुसूंक जावचें ना.

— दुडवांखातीर लोक कितें करिनात ? बऱ्या मनशाच्यो ते बकच्छायो करतात. वांकडे चालीन वतल्याची ते तुस्त करतात.

— जिनसांवार सुभाषितां सांगलीं जाल्यार सांगाताक बायल नासुनूय वेळ मौजेन वता.

— थट निश्चयाच्या मनशाक आपलो देस कितें वा परदेस कितें दोनूय सारकेच.

हीं असलींच मुदयेर थिकां कशी वसयलीं पंचतंत्रांतलीं शेंकड्यांनी सुभाषितां वाचून माणें लागलेंना असो वाचपी मेळूंक कठिणूच.

ह्या अश्या मौलिक पुस्तकाचेर म्हाका अुलोवंक मेळटा हें हांव म्हजे भाग्य मानता आनी सुर्वेकूच अकादमीक धन्यवाद दितां.

कथेची कथा

आमी हांगा बालसाहित्याच्या अभ्यासापासत जमल्यात. बालसाहित्य ह्या महत्वाच्या विषयाचेर आमी चर्चा करतले. ह्या संदर्भाकडेन वचचेपयलीं कांय गजालींची आमी आमचेभितर अुजळणी केल्ली बरी काय दिसता.

‘ पंचतंत्र ’ हें मुळांत भुरग्यांपासत बरयल्लें पुस्तक न्हय, हें आमी जाणातूच. पंचतंत्रातल्यो दीर्घकथा मुळांत भुरग्यांक सांगूक पंचतंत्राच्याजल्माची एक खाशेली कथा आसा तिची याद करूया.

खूप पुर्विल्ल्या काळाची गजाल. राजा म्हातारो जाला. ताका तीग एरंड कशे पूत आमात ते बेजबाबदार तशे मूर्ख आसात. तांकां गिन्यान ना. राजाक राज्याचें मुखार कितें जातलें हाचो चड हुसको जाला. तो चिंतून गिरासला. तकस धेंवनूय राज्यांतले विद्वान ह्या राजपुत्रांक राज्यशास्त्र शिकोवंक पावूंक नात.

शेवटाक बऱ्या नशिबान विष्णु शर्मा नांवाचो अैशी वर्साचो एक म्हालम्हातारो राजाच्या अुल्याक पावता तो ही जोखीम घेता. स म्हयन्यात तुज्या तिगांय पुत्रांक शाणे - म्हणचेच राज्यशास्त्र पारंगत-करता अशें पैजेन राजाक सांगता आनी राजा आपल्या नश्टया पुतांक पंडित विष्णुशर्मासरीं दवरता.

एका संवसारीक मनशाचें वेव्हारिक शाणपण आनी एका राज्य चलयतल्या राजाचें वेव्हारिक चातुर्य ह्यो दोन सामक्यो वेगळ्यो गजाली, आदल्या काळा सामान्य मनीस राज्यकारभारांत

लक्ष घालीनाशिल्लो. राजाकडल्यान आपलें रक्षण जावचें अितलीच जनता अपेक्षा ववरताली.

राज्य सांबाळपांत आनी ताचो विस्तार करीत रावप हो मूळ राज्य सांबाळपाचोच एक वांटो मानताले. दर अेका राजाक शेजारी राजा आपले राज्य हडप करीत हाची सतत भिरांत उरताली.

संवसारांतल्या कांय राजकी विचारवतांनी हाचेर बेस बरें भाष्य केलां. दोन हजार वर्सांपयली आमच्या देशांत जावन गेल्ल्या कौटिल्यान आपणाल्या आज जगप्रसिद्ध जाल्ल्या अर्थशास्त्रांत राजा खातीर खास नितीनेम सांगल्यात. सामान्यांक जे नेम लागतात ते राजाक राज्याचो सांबाळ करचो आशिल्ल्यान लागनात अशें तो सांगना. कांय कडेन सावंजनिक नितीमत्तेक मान्य नाशिल्ल्या अुपायानी तो राज्य चलोवंक सांगता.

आर्विल्ल्या काळांतलो अस्तमत्तलो एक विचारवंत मॅकीय-वेली (१६१-१५२) तर सांगता कि नागरिकान धर्मपरायण 'आसूंक जाय' पुण राजान धर्मपरायण 'दिसूंक जाय'. हें दिसप म्हत्वाचें. राजान धर्माचो वापर राजकी हेतूचे सिद्धिपासत करूंक जाय, व्यक्तीन खून करूंक जायना. राजाक राज्याच्या सामाळा-पासत खून माफ आसता. राजा कसो आसूंक जाय? शिवाभाशेन बळिश्ट आनी कोल्याभाशेन कावेबाज. यश हेंच राजाचें साध्य. यश मेळोवपापासत राजाक कसलेंय साधन वापरपाक मेकळीक आसूंक जाय.

जायत्या जाणांच्या मत्ताप्रमाण पंडित विष्णू शर्मा होच कौटिल्य वा चाणक्य. ताणे तिगांय राजपुत्रांक काणयो सांगून मनोरंजनांतल्यान राजशास्त्र शिकयलें. तिगूय राजपुत्र स म्हयन्यांत राजकारणांत तरबेज जाले.

म्हणटकूच पंचतंत्र हो बालसाहित्य प्रकार न्हय. राज्यशास्त्राचो तो एक म्हत्वाचो ग्रंथ भीष्म श पंजरावयल्यान युधिष्ठिराक राजधर्माचेर अपदेश करता. 'पंचतंत्र' होवूय तेच साखळेंतलो ग्रंथ कसो मानतात पुण पंचतंत्र म्हळ्यार कोणाचें चरित्रूय न्हय आनी अितिहासूय न्हय.

दोन अुतरानी सांगचें जाल्ल्यार पंचतंत्र म्हळ्यार जाणट्यांच्या अणभवाचो सार.

पंचतंत्राविशींची बारकाय

पंचतंत्र मुळांत लिखित रुपांत जल्माक आयलें काय तोंडी काणयांतल्यान तें चोंयकडेन पातळ्ळें हें कळना पुण लिखित रुपांत संस्कृत भाशेंत केन्ना तरी अिसवी सनायली २०० वर्सा ते अिसवी सन ५०० हाचेमदीं ताचो जल्म जाला आसतलो अशें धरतात.

पंचतंत्रात मूळ संस्कृत प्रत अजून कोणाक सांपडूंक ना जी मेळ्ळ्या ती सुमार पांचव्या शेंकड्यांतली. ही संस्कृतांतूच आसा पुण मूळ म्हणटात ती गद्यांत आनी पद्यांत आसा.

पंचतंत्रांत पांच दीर्घ- कथा आसात म्हण पयलीं सांगलाच. हांतल्यो पयल्यो तीन निमाणच्या दोनांच्या मानान लांब आसात ह्या पांच कथांचीं नांवां अशीं आसात.

मित्रभेद (शिव आनी बैलाची कथा)

मित्रसम्प्राप्ति (अिष्टागत)

काकोलुकीय (सुज आनी सवस्तकाय)

लब्धप्रणाश (वानर आनी मानग्याची कथा)

अपरिक्षितकारकम् (हुतहुतेपणाचो परिणाम)

ह्या पांच दीर्घकथांत सगळ्यो मेळून ८७ काणयो आसपाव-ल्यात. तांची मांडावळ मोटी रम्य आसा. मुखेल कथेन घटनेची सुरवात जाता. पुण हे कथेच्या पोटांत दुसरी एक काणी मेळटा आनी ती सोंपतना नवे काणयेक जल्म दिता.

अरेबियन नायट्सांत फुडली काणी आयकपाचे अुमळशिकेन राजा ते रातीपुरतें बायलेक जीवदान दिता. पंचतंत्रांतलीय एक कथा सोंपतना दुसरी वाचपाची अुमळशिक लागता आनी पुस्तक वाचून जायसर सकयल दवरचेंशें दिसना. हांगा एक गजाल सांगूंक जाय कि पंचतंत्रांत अश्यो कांय काणयो आसात ज्यो भुरग्यांक सांगूंक अुपकारना.

अशें सांगतात कि अेक बायबल सोडल्यार पंचतंत्रांतले लोकप्रिय पुस्तक संवसारांत दुसरें ना. ह्या मतांत अतिताय आसूं येता पुण तें मुळांत राज्यशास्त्राचेर बरयल्या पंचतंत्राची विलक्षण लोकप्रियता दाखोवन दिता.

संवसारांतल्या पन्नासांवयर भासांतल्यान आनी सुमार दोनशीं प्रकारांतल्यान पंचतंत्र अुजवाडा आयिल्लें आसा. संशोधना अुप्रांत ताचीं नवीं नवीं भाशांतरां येत आसात. तें कितलेंय लांबयतात. तशें तें कितलेंय आटोवं येता. तें गद्यांत सांगिल्लें मेळटा तशें पद्यांत रचिल्लें मेळटा तें लोककथांत भरसल्लें मेळटा. संवसारांतल्या कांय लोक साहित्यांत पंचतंत्रांतल्यो काणयो मेळटात.

हांगा भारतात पंचतंत्राची अगणीत संस्करणां तरी मेळटलीं. आता हे घटकेक कोणतरी खंयच्या तरी छापखान्यांत पंचतंत्र छापून घेता आसतलो एका पुस्तकाच्या दुकानांत पांच स तरी पंचतंत्राची मेळ्ळयाबगर रावनात. हालीं हालीं तर पंचतंत्राची पैदास सुमारा-भायर वाडल्या. पंचतंत्राचेर आधारलेलीं कितलींशींच चित्रांचीं पुस्तकां अुजवाडा येत आसतात. रंगमाची आनी सिनेमाच्या पड्ड्याचेरूय पंचतंत्र दाखयतात. लोकवेदांतूय पंचतंत्रातल्यो काणयो मेळटल्यो.

पंचतंत्राचो प्रभाव

अशा ह्या पंचतंत्रान संवसारभरच्या लोकाक नाद लायला, जाणटे तशे नेणटे पंचतंत्र रुचीन वाचतात. पंचतंत्राच्या वाचनान पयल्या धपक्याक मनोरंजन जाता पुण पंचतंत्र हे एक शिक्षणाचें प्रभावी माध्यम म्हण मान्यतायेक पावलां.

'दामू आनी मानू खेळटां खेळटां शिकतात' तशें पंचतंत्र मनोरंजनांतल्यान राज्यशास्त्रा सारकिलो एक गडखळ विषय

शिक्यता. राज्यवास्त्र म्हळ्यार सत्तेचो सांभाळ. राज्यकारभार चलयतल्याक सत्तेचो सांभाळ करचोच पडटा. पुण सामान्य मनीसूय अपजत अधिकाराचो भोगी आशिल्ल्यान पंचतंत्र रचून वाचता चालंत भाशेंत सांगप म्हळ्यार पंचतंत्र हें 'पुनीतक' शिकोवपी पुस्तक. संवसारांत जियेतना चत्रायेन वा सावधानतेन जियेवंक जा. निजाची राखण गरजेची. मनीस वेगळ्या वेगळ्या प्रसंगार कसो वागता, मनशाच्यो असकतायो, मनशाचीं बलस्थानां पंचतंत्र दाखयता. आनी हें सगळें सोंपे भाशेंत, काणयांतल्यान, अत्कठा वाडयत व्हेरीत अणभवाच्यां तापातल्यान पृळाखून भायर सरिल्ल्या-सुभाषितांचो सर्रास वापर करून पंचतंत्र आमकां सांगता हें लक्षांत दवरपासारकें आसा.

साहित्याची व्याख्या

आचार्य काकासायब कालेलकार हाणी साहित्याची एक सोंपी व्याख्या केल्या. 'जें चड लोकाक वाचचें आनी आयकुचेंसें दिसता तें साहित्य' साहित्याची अिल्ली कठीण व्याख्या जाय जाल्यार थोर विचारवंत थोरो हाणी जें म्हळां तें काकासायब सांगतात. 'आपले मौलिक अणभव आनी आपल्यो कल्पना तशेंच आपणाक गवसल्ले जीवन-सिद्धांत बरोवन लोकामुकार दवरता तें साहित्य.'

दर एकलो लेखक हे अणभव तश्यो कल्पना वा जीवन-सिद्धांत आपापले तांकीप्रमाण, मर्यादांप्रमाण, अत्कटतायेप्रमाण, भाशेवयल्या प्रभुत्वाप्रमाण, शैलीप्रमाण, फॉर्माप्रमाण वाचप्यामुखार दवरता.

अशीच बालसाहित्याची एखादो व्याख्या करूं येत काय? भुरग्यांक जे पंचेद्रियांतल्यान जाणवता आनी दोळ्यांक जें विश्व दिसता ताचो अदमास घेवन ताका आकार दिता आनी ह्या लिखित माध्यमांतल्यान भोंवतणच्या संवसाराचें योग्य आकलन घडोवन हाडटा आनी ताच्या आधारान चत्रायेन चलपाक शिकयता तें बालसाहित्य.

तुमी जर निरिक्षणांतल्यान भुरग्यांच्या भावविश्वाचो अदमास वेवंक वचशात जाल्यार पिराय वाडटा तशे ताचें भावविश्वूय विस्तारत वता तें तुमकां कळटलें. एका वर्साच्या भुरग्याक तरेकवार नाव काडपी वस्तू आनी प्राणी आवडटात. भोंवतणचे गाय, पेटो, दुकर, कोंबो, काको हे ताचे आवडटे प्राणी जातात. सायकल, स्कूटर, मोटार हाच्या आवाजाचें आनी गतीचें तो अनुकरण करूंक पळयता. अुदक आनी दिवो हांकां तो स्पर्श करूंक सोदता. पावा कुडको घाल्याअुप्रांत सुणें शेंपडो हालयत आनिक मागता वा थंय खंयच्यान तरी कावळो अुपरासता ह्या प्रसंगाचो तो अर्थ समजून घेवंक सोदता. 'काक्या भुरें' करनाफुडें कावळो अुडटा ही घटना ताच्या मनांत काणयेची सुरवात करता. ताका घुम घुम आवाज दिवपी धोलके आवडटा तसोच सूर दिवपी बाजो ताका प्रफुल्लित करता. (हें एका मध्यमवर्गीय गोंयकार भुरग्याचें भावविश्व म्हणू येता.)

ह्या निरिक्षणांतल्यान आमकां कळटा कि भुरग्याचें खाशेलें अशें भाव विश्व ताच्या अंतरात रुप घेत आसता आनी ताचें खाशेलें

अशें साहित्य (जिनोस) ताका आवडूंक लागता. हें साहित्य विश्व आकृती आनी नाद हांच्या मळांतल्यान आमी सुर्वेक भुरग्या-मुखार दवरचें पडटलें. बडबडगीतां, नाच - गितां, सादीं आनी रंगीत चित्रां आदींत - आमी ही सृष्टी घडवची पडटली.

वाळक जशें वाडत वतलें तश्यो आंकृत्यो अक्षरां जातलीं, अक्षरांची अुतरां जातलीं आनी चित्रांक सांगात दिवन भुरग्यांक काणयो सांगूंक लागतली. हातूंत प्राणी - कथा, परी - कथा, लोक कथा आदी रीग मेळयतल्यो.

अशे तरेन अेके सोबीत बागेंत हें भुरगेरुपी फूल फुलत रावतलें. हांगा ताका वाऱ्याक, वादळाक, शिंयाक, वताक तोंड दिवचें पडटलें. होच तो काळ जेन्ना भुरग्याक रामायण महा-भारतांतल्यो कथा, पंचतंत्रातल्यो काणयो, साहस कथा, विज्ञान कथा हांचो पुरवण करीत रावचें पडटलें.

खंयचे पिरायेर भुरग्याक कसलें साहित्य आवडत, पुष्टी दीत, हाचें शास्त्र तयार आसा. ताच्या अनुषंगान बालसाहित्यकारानी भुरग्यांखातीर साहित्य घडवचें पडटलें.

पंचतंत्र आनी बालसाहित्य

व्हड मनशांचीं चरित्रां आमी सोंपे भाशेंत वा समजत अशे भाशेंत बरोवन भुरग्यांक सांगतात. अतिहासांतले प्रसंग आमी संपादित करून भुरग्यांमुखार दवरतात. ताचें फकत मनोरंजन जावचें म्हण न्हय, तर भुरग्याक स्फूर्त आनी प्रेरणा मेळची म्हण. हे तरेचें साहित्य तयार करताना बालसाहित्यकारानी एक अवधान पाळपची गरज आसता. जायतेदां चरित्र नायकाच्या मोहांत पडून साहित्यिक सत्य घटनांचो अगलाप करता. अश्या वेळार ती साहित्यकृती स्वत्व वगडावन बसता.

पंचतंत्र हें अतिहासाचें पुस्तक न्हय वा थोर मनशाचें चरित्रूय न्हय. पंचत्रांतल्यो काणयो ह्यो निमाणे काणयोच. घडये लोक-वेदांतल्यान ताणीं साहित्यिक रुप घेतलां आसूं येता. त्यो हजारानी वर्सां सावन लोकांच्या ओंठार घोळून आयल्यात आनी अश्यो घोळटना तांचो रुपकारूय बदल्ला. अशें जरी आसलें तरी ह्या काणयांचो मूळ गावो तसोच आसा. वर्सासकींच्या वाऱ्या - वादळाक तो बदलुपाचें बळगें मेळूंक ना. काणयेचो माथाळो सांगनाफुडें काणी कळटा. ती मांडटना साहित्यिक स्वातंत्र्य घेता आनी तांतूत ताची खाशेली कळाशी दिसता.

अशे तरेन हुतहुतो माकड, मानगें आनी वानर, बुदवंतूच खरो बळिश्ट, शेरक सवायशेर, पिश्यापरस बूदवंत दुस्मान पत्कारलो, हुंदरान हुंदल्लेकडेनूच लग्न जावचें, मुंगूस आनी सरोप, आपसांतलें झगडें पालोवंक दुस्मानाचो जाधार नाका आदी काणयांचे माथाळे कळ्ळ्यार पुरो, काणी दोळ्यांमुखार अुबी रावता.

अश्या ह्या मुळांत जाणट्यांपासत रचिल्ल्या पंचतंत्रांत भुरग्यांक आवडत अशें कितें आसा हाचो सोद घेवंक जाल्यार हातूंत कितें ना ते आमकां सोदून काडचें पडटलें. अूय धरून हतीमेरेन आनी मूय धरून यंत्रा मेरेन सगळे प्राणी आनी वस्तू तांच्या खाशेल्या

सभावगुणांतलान ह्या पंचतंत्रांत आमकां मेळटात, काणयांनी जरी ते सभावगुण त्या त्या प्राण्यांचे वा वस्तूंचे म्हण दाखयल्ले आसले तरी ते मनश्यांत पसरतात हें दाखल करपाक पंचतंत्र तांचो अपेग करता.

पंचतंत्रांत कितें ना ? मावदां आनी सवणीं, राजा आनी राणयो, मंत्री आनी नोकर चाकर, दास आनी दासयो, चोर आनी लफंगे, अश्टाखातीर जिवार अुदार जावपी अश्ट, पुताखातीर कळवळपी आवय, विचार आनी अविचार आनी शांति तशें झुजूय आसा. आनी मनीस जातीच्या सभावगुणांचेर आनी मनीसजातीन जोडिल्ल्या अणभवांचेर आधारिल्लीं सुभाषितां हीं तर पंचतंत्रांतलीं माणकांचीं खगून म्हणूंक जाय.

पंचतंत्रकार सांगतात - 'हें पंचतंत्र वाचतलो संवसारांत केन्नाच हार खावचोना.' आनी हातुंतूच पंचतंत्राची मोख आसा. पंचतंत्र वाचतलो हांगा सुखी जातलो म्हणूंक ना गिरेस्त जातलो म्हणूंक ना, ताका पुत्र - प्राप्ती जातली म्हणूंक ना तर केन्नाच हार खावचोना म्हळां.

पंचतंत्र जो वाचता आनी पचयता ताका ह्या संवसारांत शिटूकसाणेन जियेवंक कळटलें. तो कोणाकडल्यान फटोवन घेवचोना तो सदांच जागरूक तायेन आनी चत्रायेन जियेतलो. मनीस - जीवन हे मनीस एक सामाजिक प्राणी जाल्यान आपसांतल्या संबंदांचेर घडिल्ले आसा. ह्या संबंदांचें एक व्याकरण आसा. बालसाहित्यकाराक दिसता, भुरग्यांक हें व्याकरण ल्हानपणांतसावन शिकोवंक जाय आनी पंचतंत्रांत ह्या शिक्षणाचे शेंकड्यांनी नेम ताका मेळटात तेन्ना ताणें तांतल्यान बालसाहित्याची निमिती केल्यार अजप कसलें?

अशें बालसाहित्य रचतना दर एकलो बालसाहित्यकार कोणा पिरायेच्या भुरग्याखातीर आपूण बरयतां हाचें अवधान राखतलो. तांतूत ताची कळाशी आसतली. तांतल्यान तो पंचतंत्राक खरो न्याय दितलो.

कोंकणींत पंचतंत्र

आमचे कोंकणी भाशेंत पंचतंत्रांतल्यो म्हजे माहितीप्रमाण दीर्घकथा संपादीत करुन संजीवनी प्रकाशनान अुजवाडा हाडल्या. 'अश्टागत' आनी एकदा शिकलो शिटकवली. 'जाग प्रकाशनाच्या 'गांठलें' ह्या गीत - कथाच्या पुंजुल्यांत पंचतंत्रांतली 'मानगें आनी माकड' ही काणी आसा. आनिकूय काणयो घडये अुजवाडा आयिल्ल्यो आसूं येता.

'एकदां शिकलो शिटकवली' ही काणी कुमुदिनीबाय केळेकार हाणी म्हात बरयल्या जाल्यार 'मानगें आनी माकड' ही काणी विजयाबाय सरमळकार हाणी गितांतल्यान सांगल्या. एकुच काणी पुण ह्या बालसाहित्यकारांनी विंगड विंगड पिरायेचीं भुरगीं आपल्यामुखार दवरुन ती काणी सांगल्या हांतूंत तांचें कसब दिसता.

पंचतंत्र वा तांतल्यो काणयो कोंकणींतल्यान भुरग्यांमुखार दवरतना हें अवधान आमी बाळगुचें पडटलें. तशें बाळगिल्यारूच पंचतंत्राक आनी भुरग्यांक न्याय दिल्ल्याभाशेन जातलो.

अशें हें पंचतंत्र तुमी सगळ्यांनी वाचलांच. म्हजे हे विचार तें नव्यान वाचूंक तुमकां अुमेद दिवं. कितल्याय फावटी वाचूं तें नाका अशें जायना अशें कितें ताच्यांत आसा हाचो अणभव तुमीय घेयात आनी भुरग्यांनी घेवचो म्हण ताचेर आधारीन बालसाहित्य रचात. सगळ्यांक जैत मेळू.

आधार :-

डिसकवरी ऑफ अिडिया - जवाहरलाल नेहरू अॅन्सण्ट अिडियन पोलिटीकल थॉर - बी. ए सालेतोर

साहित्याची कामगिरी - काकासाहेब कालेलकर

मुलाचा संस्कृतिकोष - महादेव शास्त्री जोशी

पंचतंत्र (अिग्रजी) फ्रॅंकलीन अेजरटोन

पंचतंत्राचीं संस्कृत सोडून कांय मराठी, हिन्दी आनी अिग्रजी संस्करणां पंचतंत्राविशींचे बालसाहित्य

'अश्टागत' आनी 'एकदां शिकलो शिटकवलो - संजीवनी प्रकाशन 'गांठलें' - जाग प्रकाशन.

-✱-

✱ कोंकणी भाशेक उजळ फुडार आवडतात ✱

भोलानाथ साँ मिल्स

निरंकाल रोड,

फोंडे-गोंय

☐ फोन : २ १ ९ (घर)

१ ५ ९ (ऑफीस)

भोंवरो

— अभयकुमार

तो तरणाटो रस्तो तसोच आसा... ताची ती सदचीच वचय जाल्या. मळबांत पळेत रावचेली. आजूय जरी तो तसोच आसलो तरी ताच्या मनांत कसले तरी विचार घोळटात जांवये.

‘कसल्या विचारांत पडला रे?’ बगलेक आशिल्ल्या लायटीच्या खांब्यान ताका विचाल्लें.

‘हांव आनी कसलो विचार करतलों?’ रस्त्यान ताकाच उरफाटो प्रस्न केलो.

‘तें हांव कितें सांगतलों? तुज्या तोंडावयल्यान म्हाका दिसले, तूं कसलो तरी विचार करता, देखून विचाल्लें, कितें चितता नाय म्हूण.’ लायटी खांब्यान म्हळें आनी रस्तो आपलेशींच हांसलो.

‘तुजें जालां तरी कितें रे आयज?’ लायटी खांब्यान परत विचाल्लें. ‘विचार करता म्हण्टासर हासता जालां तरी कितें तुजें?’

‘तुका कळचें ना तें.’ रस्त्यान म्हळें, ‘तूं नवोच आसा हांगा.’

‘नवो? वर्स जायत आयलें मरे म्हाका.’ लायटी खांब्यान लीच म्हळें.

‘तुका एकूच वर्स जालां. हांवे हांगा कितलींशींच वर्सां गेल्यांत. नवे नवे अणभव घेत, नव्यो इश्टागती जोडीत. कांय

पोन्यो गजाली म्हाका सोडून गेल्यो तर कांय नव्यो गजाली आयज हांगा आसात. ह्योय कांय दिसांनी पोन्यो जातल्यो आनी काळा-वांगडाच ना जातल्यो हांव मात हांगाच उरतलों, असोच वळवळत-गांयडोळाभशेन.’ रस्त्यान अशें म्हळां, इतल्यान लागसल्या इगर्जी-तल्यान घांट वाजली.

‘सत खरें पळय’ रस्त्यान मुखार उलोवंक सुरवात केली. ‘तूं जाणां, आयज ती इगर्ज पळय आसा थंयच कांय वर्सां आदीं एक देवूळ आसलें. सदांच थंय भजन चलतालें. देऊळ जालें म्हूण कितें काळ वोगी रावला? ना! देवूळ गेले. ताचे जाग्यार इगर्ज आयली. आतां थंय भजना जाग्यार मीस चलता. भटाजाग्यार पाद्री येता. दारांतली तुळस वचून थंय खुरीस आयली. पळोवंक जाय काळाक कितलो वेळमेरेन हें मानवता तें.’

‘म्हळचार?’ रस्तो कितें सांगता तें कळना जावन लाय-टीखांब्यान ताका विचारलें.

‘तेंच तर तुका सांगतां’ रस्त्यान म्हळे ‘वर्स जालें म्हणजे तूं व्हडलो जालो ना तुवें पळयलातो एकूच पावसाळो. हांवें अशे खूब पावसाळे पळयल्यात. जेन्ना हांगा देवूळ आसलें न्हय तेन्ना हांव मातयेचो आसलों. वर्साक एकदां म्हजेंवेली माती सारकी करताले. म्हाका मजयताले, तोरणां बांदताले आनी हांव समजतालों. गांवची जात्रा लागीं पावल्या म्हूण. शेंकड्यानी लोक त्या दिसा म्हजेर पेज घालताले आनी सगळें खोश्यन सोशीत हांव वाट पळयतालों देवाचे पालखेची. पुडवें सांबाळीत, बाजूस सरक रे, मज शिवशील आं’ म्हणत पालखेभोवतणीं बोवारुपी भट हातान चंवर घेवन पालखेक सांगात दिवपी भावीण, हातांत आरती घेवन भटाच्या पावलार पावल दिवन चलपी पयरेकार आनी खंयचे कलवंत बरें दिसता आनी खंयचे बरें नाचता हाचेर लक्ष दिवन पालखेफाटल्यान ल्हवू ल्हवू चलपी तोपयेकार म्हाजन. खूब वर्सां हांय हें पळेलें. देवाचेर आशिल्ल्या भावार्तीन येवपी लोक, गर्देंत चलयंचेर धोंगशे मारुंक मेळना म्हूण येवपी लोक, जात्रेनिमतान देवळाशेजारच्या नायकिणीगेर वचूंक आयिल्ले लोक. आनी जायतें. हें पळयत म्हजें मन विटलें आनी अकस्मात एके रातीन सगळें बदलून उडयलें देवळाचेर खुरीस चडून देवळाची इगर्ज जाली भटाजाग्यार पाद्री आयलो आनी जात्रेजाल्यार फेस्त जावंक लागलें. खूबशे लोक गांव सोडून गेले बाकीचें मात तशेंच उरलां पळोवया हेंय कितले दीस उरता तें. काळाच्या मनांत येत तर घडये इगर्जी जाग्यार मशीद लेगीत उबी रावत.

आतां म्हजेंच पळय, आदीं हांव मातयेचो आसलों आतां म्हजेर दांबर पडलां, एकदीस म्हजेकुशीक फोंड माल्लो आनी भितर तुका पुल्लो.’

‘वर्स जालें हे गजालीक.’ लायटीखांब्यान याद करून दिली.

हय. वर्स जालें. एक-दीन-तीन वर्सां अशींच वतली आनी एकदीस त्या जाग्यार दुसरो खांबो येतलो. म्हजेरूय नवें दांबर पडलें. तूं हांगा येवंचेपयलीं म्हजे बगलेक कितलीं झाडां आसली जाणां? तं आयलां ताच्या दोन दीस पयलीं कांय लोकांनी निर्दय

जावन तांका कापून उडयली. त्रिवितान पयलेफावट हांव धळधळीत रडलों तो त्याच दिना. तू म्हणशी, म्हजें आनी ताचें कमलें नातें ? नातें कमलेंच नासलें. आतां तुजें आनी म्हजें कमलें नातें आसा ? आसा ना सांगात. तसोच सांगात आसलो तो. खूब वर्सांचो, शेंकड्यानी वर्सांचो.'

'म्हाका फाव्यां कितेंय जाल्यार तूं रडटलो तर ?' खांब्यान विचारलें.

'सांगू नज' रस्त्याची जाप. 'आयज म्हजें मन पयलींवरी उरूंक ना. खूब घट जालां तें. झाडां कापलीं तेन्ना हांव रडलों. गांवच्या भाटकारालें मडे जेन्ना म्हज्या वयल्यान व्हेलें, तेन्नाय म्हाका दुख जाल्लें. ताचेइतलो बरो मनीस तोच आसलो ह्या गांवांत. तसलो दुसरो मनीस खुद्द ताच्या घरांत लेगीत ना. तें फुडलें घर पळयलां ?'

'आवय ! थंय कितें पळोवपाचें ?' लायटीखांब्यान तोंड वांकडें केलें.

'तोंड कित्याक वांकडें केलें ?' रस्त्यान ताका विचारलें.

'तुवें केन्ना रातचें थंय पळयलां ?' लायटीखांब्याचो परतो प्रस्न. 'तूं आपलो न्हिदून पडटा, म्हाका हांगच्यान सगळें दिसता. ते पडवेर पळय एकेक चलता... एकेकदां तर पळोवं नज जावन हांव दोळे धांपून घेतां. आनी दुसऱ्यादिसा पाडपडिल्ले म्युनिसिपाल-टीचे लोक येवन परतो बल्ब लायतात. म्हाका परत तेंच पळोवचें पडटा. दुसरेकडेन पळोन्नलों म्हळ्यार तकली तरी हालोवंक मेळटा ? तीय ना' लायटीखांब्यान म्हळें.

'हावें जरी पळयलेना तरी म्हाका सगळें कळटा. तुका दिसता आसात रातचो हांव न्हिदता सोपूण हांव न्हिदल्यार खूब वर्सां जालीं. तूं येवचेपयलीं, म्हज्या आंगार दांबर पडचेपयलीं आनी सांगचेंच जाल्यार ह्या घरांतलीं मनशां गांव सोडून वचचेपयलीं हांव रातचो न्हिदतालो सगळे लोक जशे घरांनी न्हिदले म्हण्टकीर चाल्ल्यालागीं उलयत उलयत हांव न्हिदतालो. आनी केन्ना उठ्ठालों जाणा ? ह्या घरांतली व्होनीबाय शिताडो घालीत भायर आयली आनी त्या शिताड्याचे थेंबे आंगार पडले म्हणजे हांव जागो जातालों. व्होनी-बाय गांव सोडून गेली आनी न्हिद म्हाका सोडून.' रस्त्यान एक दुखेस्त सुस्कारो सोडलो

'ह्या घरान लोक रावताले तर ! आतां खंय आसात ते ?' लायटीखांब्यान विचारलें.

'ह्या घरांत लोक आपले हें खरें आतां ते खंय आसात तें कोण सांगतलो ? सगळो गांव बदललो, गांवचे लोक बदलले आनी गांवचे गांवपण गेलें तेन्ना तें सोडून नजो जावन बाबडीं घर आनी गांव सोडून गेलीं.' रस्त्यान जाप दिली.

'आनी आता ह्या घरांत रावतात तीं ?' लायटीखांबो.

'तीं घरांत खंय रावतात तर ? तीं रावतात पडवेर.' रस्तो.

'तींच म्हण्टा हांव. कोण तीं ?' लायटीखांब्याचो प्रस्न.

'तीं अशींच कोणतरी. बरें घर मेळ्ळें, कोण काय रावनात, राबलीं येवन विचारपीय कोण ना.'

'पूण तीं रातचींच शी येतात ?' लायटी खांबो.

'केन्ना येवपाचें तर ताणीं' रस्तो.

'दीसभर खंय आसतात तर तीं ?' लायटी खांब्याचो प्रस्न.

'म्हाका सांग, हांगा जांका तूं रातचीं पळेता, तीं सदांच येतात ?'

'हय.'

'एकूच मनीस सदांच येता ?'

'बायल चड करून एकूच आसता, दादले मात वेगवेगळे.'

'जालें तर, हाचेवेल्यान तुवें कितें तें समजुपाचें.'

'तें हांव समजलों पूण म्हाका प्रस्न पडटा तो पडवेचे दुसरे-कडेक येवपी एका जोडप्याचो. सप्तकांतल्यान दोनदां तरी तें जोडपें येताच. पूण दीसभर मात केन्नाच दिसनात तीं.'

'एकूच जोडपें येता ?' रस्त्याक अजाप.

'हय एकूच जोडपें. तेंच चली आनी तोच चलो.'

'चली आनी चलो ? म्हण्टकूच मोग जमला दिसता तांचो. जावं हे पडवेर जर संवसार मांडीत, घराक घरपण तरी येतलें.' धादोस जावन रस्त्यान म्हळें.

ताका खूब खोस भोगिल्ली. खूब दीस ताका दिसतालें, ह्या घरांत कोणतरी रावचें. घराक परतें घरपण येवचें. ह्या घरांतल्यान भायर सरपी पावलां अपणाचेर पडचीं. आपलें हें सपन खरें जावचे वाटेर आसा म्हणपाचें आयकून ताका खूब खोस भोगली. कितलो-तरी वेळ तो ते खोश्येनूच आसलो. आजमेरेन तो जाणा आसलो हें पडवेर फकत वायट चालिचीं पावलां पडटात म्हूण आपल्यो वासना भागोवपाक कोणूय हांगा येतात आनी हे पडवेक भश्टून वतात. पूण आज ताका आनीक एक गजाल कळिल्ली ती म्हळ्यार त्या मोगी जोडप्याची. तो चिततालो आतां हांगा नवो संवसार उबो जातलो. आनी आपूण कान दिवन आयकतलों केन्ना ह्या घरांत नवो आवाज येता तो. दोगांमदीं तिसरो केन्ना येता ताचेर लक्ष दवरून रावतलों. तो विचारांत इतलो घुस्पलो की ताका सुर्या अस्तमतेकडेन केन्ना गेलो ताचें भान लेगीत नासलें.

लायटीखांब्यान उलो माल्लो आनी रस्त्याची तनरी भंगली. 'कितें रे ? कित्याक उलो केलो ?' ताणें विचारलें.

'ती पळयल्यांत येतात तीं ?'

'कोण रे ?' रस्त्यान ते दिकेक पळयेत विचारलें.

'येदोळ पळे हांव सांगतालें तीं हींच. आतां पडवेर पावत-कूच पळय मजा, लायटीखांब्यान म्हळें आनी रस्त्यान तकली वयर काडून पळोवंक सुरवात केली.

कल्याण आनी विशाल आसलीं तीं. कल्याण हें चली. हाची आवय एका काळार खूब फामाद आसली. लग्नापयलींच तिणें एक भानगड केल्या म्हूण गांवभर जाल्लो बोवाळ रस्त्यान

आयकल्लो आनी ताच्या बापायन दुडवांच्या वळार ताचे लग्न केल्लें. 'कल्याण म्हूण कितें आवयच्याच पावलार पावल दवरून वतलें. ही लोकांची उतरांय जायते फावट रस्त्यान आयकलीं. तशेंमात जायना जाल्यार पुरो रस्त्यान देवालागीं मागलें. आनी हो विशाल तर बऱ्या घराण्यांतलो. स्वताचे व्हड बरें घर आसताना हाका हांगा हे पडवेरशें येन दिसलें काय? रस्तो चितूक लागलो.

'ए, खंय पळयता रे? हेवटेन पळेय, 'लायटीखाब्यांन रस्त्याक हालयलो. आनी तो विचारांतल्यान जागो जावन पळोवंक लागलो. विशालान कल्याणाक वेंग मारिल्ली आनी कल्याण ती सोडयत म्हणटालें. 'नाका रे सोड रे.'

'कित्याक सोडटलो?' वेंग घट करीत विशाल.

'ए सोड आं. कोणूय पळयत बी?' कल्याण हेवटेन तेवटेन पळयत म्हणूंक लागलें

'कितें सांगता गो, आतां कोण येतलो हांगा रातचे वेळचो?' विशाल.

'म्हका वोगीच भंय दिसता रे?' कल्याण

'भंय आतां दिसता तो मागीर दिसचोना मगो?' विशाल.

'मागीर केन्ना?' कळना जावन कल्याणान विचाल्लें.

'वेगेंत येतकूच' विशाल हांसलो.

'चल कितेंय उलोवं नाका.' कल्याण लजलें आनी ताका थापटीत विशालान म्हळें, 'पिशें खंयशें!'

'हय रे पिशेंच हांव. तुवेंच केला न्हय म्हाका पिशें. एक दिस मेळ्ळोना न्हय तर सामकें चुकले-चुकलेवरी दिसता.' कल्याणान म्हळें आनी विशाल फकत हांसलो.

काळोख दाट जाल्लो. दोगांयनी पडवेवयल्यान हेवटेन तेवटेन कोण येता बी काय हाचो सुलूस घेतलो आनी उपरांत कांय वेळ ल्हवू आवाजांतले उलोवप. मात्शें हांसप मागीर हुंकार. इबास, उबास आनी सगळें थंड. कांय वेळान कपडे सारके करीत दोगांय भायर आयलीं आनी दोगांच्योय वाटो वेगळ्यो जाल्यो.

कांय दीस अशेच गेले आनी एक दीस मात्सो वेगळोच आयलो. रस्तो आनी लायटी खांबो आयकत-पळयत आसले. कल्याण आनी विशाल येतालीं; पुण आज तांचे उलोवप मात्शें वेगळेंच आसलें. ते दोनूय नान दिवन आयकूंक लागले.

'आतां कितें करप रे? कल्याण विचारतालें

, हांव खंय जांणा? तुका जाय तें कर. 'विशाल जाप.

'जाय तें करपाचें न्हय हांवें? कल्याण रडूंक पावलां

'आनीक कितें सांगतलों? कोण लागता तुजो म्हूण?' विशाल.

'तूं कोण लागना न्हय म्हजो!' कल्याण तांबडे जालें. सामकें रागान थरथरूंक लागलें 'इतले दीस मजा मारतना हांव कोण लागता म्हूण विचारलेंना तुवें.'

'मजा हांवे एकल्यान माल्ली ना.' विशाल.

'तरी म्हज्या वांगडा मजा मारतालोच. हलकट खंयचो.' कल्याण तापलां. 'आतां आंगार येतकूच फाफडूंक सोदता.'

'हांव कित्याक फाफडटलों? हांवे तुका फोर्स थोडोच केल्लो. तूं जावन येताले ताका हांवे कितें करपाचें? आनी हांव जर हलकट तर तूं कोण? तूं कशें येतालें म्हज्यावांगडा?' विशालान विचाल्लें आनी कल्याण मान सकयल घालून रावलें. कितें उलोवचें तेंच ताका कळनासलें

कांय वेळ गेलो आनी विशालान म्हळें, 'हें पळय, जें जालें तें जालें. आतां तुवें खंयच्याय दोतोरक मेळप बरें. लागता ते पयशे हांव दितां तुका.'

'आनी मागीर निवळ जातकूच परते तुजेसरीं येवन पडूं न्हय? कांय गरज ना तुज्या पयशांची म्हाका. दिल्लें उतर सांबाळूक येना जाल्यार वच तं हांगासल्ल्यान. परतें तोंड दाखोवं नाका म्हाका.' कल्याण तापिल्लें

'बरें आसा तुजी मर्जी.' म्हणत विशालान ताका फाट केली. चलूंक लागलो.

कल्याण केदोतरी वेळ दोळ्यांतसून दुकां गळयत भंयच रावलें पोटावयल्यान हात फिरायत, ताच्या पोटांतलो गर्भ मात हें कांयच नकळो जाल्ल्यान मजेन आसलो आनी कल्याण येवजितालें ह्या भोंवण्यांतल्यान कशें भायर सरचें तें...

रस्तो आनी लायटी खांबो निशेंवन ह्या भोंवण्याकडेन पळयताले. सामकें निशेंवन.

दुकळे, भोबे आनी कंपनी

पणजी

✽ प्लायवूड ✽ सनग्लोस

✽ सेनिटरी वेअर आनी ✽ ग्लेझड तिजुले

When you plan bathrooms
to last a lifetime beautifully.

मडगांव-शो-रूम

सॅनी-प्लाय सेंटर मडगांव

कथा आनी कथाकार

— चंद्रकांत केणी

कथेची व्याख्या साबार कथाकारांनी आनी साहित्य शास्त्राच्या अभ्यासकांनी आपापले परीन केल्या. जाका ती जशी होलमली तशी ताणें सांगली. पुण एकाद्रे व्याख्येंत बांदून सांगपासारको कथा हो साहित्यप्रकार न्हय. कथेच्या उगमाचो आनी विकासाचो जेन्ना जेन्ना विचार करतां तेन्ना म्हाका दिसूंक लागता कि मनीसजातीच्या आरंभाक सावन मनीस आपले जिणेंत दिसपट्टो कसलो तरी अणभव घेत आयला. सकाळी उठत सावन रातीकडेन न्हिदेसुवादीन जायीमेरेन जायत्या बऱ्या-वायट, प्रसंगांची नोंद आमच्या मनाचे पटयेचेर जाल्ली आसता. सुख-दुख मोग-मत्सर ह्या सारकिल्या कितल्याशाच भावनांचे पडबिंब आमच्या अंतर्मनाच्या पडद्याचेर पडटा, आनी असल्या दृक्श्राव्य घडणूकांचो छाप आमच्या काळजात खोल खंयतरी उदेता. जण एका मनशाच्या काळजात असलीं पडबिंबा उदेत आयली तरी जण एकाचे कुवतीप्रमाण तीं पडबिंबा एकतर ल्हवू ल्हवू विरून वतात नाजाल्यार सासणाचीं उरतात.

एकाद्रो राखणो गोरवां घेवन रानांत वता तेन्ना तो सैमाची जितो कविता दिसपट्टी वाचता. अंतथाव लागना अशें मळब, तातूंत उफेंतलीं तरेकवार कुंठां व्हांवते झरे, तणांची जाजमां, क्षितिजाक आफुडपी सवण्याचीं भिरी आनी खिणाखिणाक रंग बदलपी वाठार हीं सगळीं चित्रां ताज्या मनाचेर परिणाम करतात. पुण सगळ्याच राखण्यांच्या मनांत सृजनाची क्रिया सुरू जायना. एकाद्रो कालिदास आशाढांतलें मळब पळयता आनी काळजातली आदलीं पडबिंबां भरसून 'मेघदूता' सा-कें अद्भूत काव्य निर्मूक पावता. एकाद्रो वात्सिकी बाण लागून फडफटल्या क्रीच पक्ष्याक पळोवन कळवळटा आनी 'रामायणा' सारकें म्हाकाव्य निर्मूक पावता. जिवितांत आमी जें कितें अणभवतात तें आमच्या मनांत आनी काळजांत भरिल्लें आसता. एकाद्र्या शब्दकोशांत उतरां आसचीं तशीं. पुण शब्दकोश हें काव्य न्हय. एकाद्रो कवीच त्या शब्दकोशांतलीं वेंचीक उतरां भायर काडटा आनी एक भावपूर्ण कविता रचूंक पावता. एकाद्रे विणेंत वा कसल्याय वाद्यांत संगीत आसता. पुण कुशळ कलाकाराची नाजूक बोटां भोंवलीं जाल्यारच तें संगीत भायर सरता. मनशाच्या

मनाचे कोठयेंत अशो साबार कथा आसतात तोच कथाकार जावंक पावता.

मनशाले जिणेंत सदांच प्रस्न, पेच येत आसतात. आपणें जें अणभवलें, आयकलें वा पळयलें तें मनीस दुसऱ्याक सांगत आयला, अशे तरेन आपले मनाचे उमाळे उक्तावपाखातीर ताणें केन्ना उतरांचो तर केन्ना चित्रांचो आदार घेतला. प्राचीन मनशान रानवटी जनावरांविशीं, मळबांतल्या नखेत्रांविशीं, सैमांतल्या झाडा फळांविशीं जे अणभव घेतले ते तो दुसऱ्याक सांगूंक लागलो तेन्नाच कथेची जल्म जालो. कथेच्या उत्क्रांतीची ही पयली अवस्था. फुडें लोककथातल्यान कथेची वाड जावंक लागली. कल्पना विलासाक अणभवाचे माचेर उबी करून लोककथांन एक सृष्ट निर्मिली. पळयल्लें सांगप आनी पळोवंक नाशिल्लें कल्पनेन येवजप हेंच कथाकाराचे काम.

जिणेंत घेतिल्ल्या दर एका अणभवांत कथेचीं बियां आसतात. कोठयेचे कुडीत आसचीं तशीं. जेन्ना बीं कलाकाऱ्याच्या काळजांत पावता तेन्ना सृजनाची प्रक्रिया सुरू जाता. कथा हें एक झाड. कथेक एका झाडाची उपमा दिवं येता. माणकुल्या बियांतल्यान तें झाड वयर सरता. एकाद्रें बीं जर तळपाचेर पडलें तें सुकून वा कुसून वचू येता. ह्या खडपाचेरय थोडेशे मातयेचो आदार त्या बियाक सेंळ्ळो जाल्यार तें किल्लता; पुण मुळां खोल वचनात देखून ताजी वाड जायना. कथाकाराच्या मनांत पडिल्ल्या कथा बिजाची कथाकारान माळी झाडाच्या बियाची घेता तशी जतनाय घेवची लागता. जायत्य फावटी एका बऱ्या बियाची तशी जतनाय घेनाशिल्ल्यान ताजें रोप बावून वता आनी जतनाय घेतली जाल्यार एकाद्रें झाड रसरशीत वाडून फुलां-फळां दिवंक पावता. त्याभायर दर एका बियाचो एक आपलो असो धर्म आसता. वडाचें बीं ल्हान आसता तरी ताज्या पोटांत शेंकड्यांनी शेंकडे जगपी, सगळो वाठार वेंगावन उडोवपी एका महावृक्षाचो गर्भ आसता. बीं जर तापखिळय चें आसलें जाल्यार पावस पडटा तोवर ताजो तरतर उरता आनी वत पडनाफुडें तें करपून मरता. कथेच्या बियांविशीं अशेंच घडटा,

कथा केदी आसची, कशी आसची हें जे लोक सांगतात ते कथेच्या विकासांत आडखळी हाडटात. जिणेंत लेखकाक जें कथेचें

वो गावता ते ह्या वियाची प्रकृती आनी लेखकाचे सर्जनशक्तीप्रमाण म्हवू म्हवू आकार घेता. झाडाचे खांदे, तानां, फुलां, फळां जशें मूळचें बीं थारायता तेच भाशेन तें बीं जपनीत किल्लल्लें आसत ती जमीनय थारायता कथेचेंय तशेंच घडटा. कथेचो विस्तार पात्रांची रचना, तांच्यो व्यथावेदना, उमाळे आनी मुखां तें कथाबीज आनी लेखकाची सर्जनशक्त थारायता. लेखक बरयत वता आनी कथा आकार घेत रावता. एकाद्री कथा तंत्राचे चौकटींत बसोवपाचो प्रयत्न करप म्हळ्यार ती मारून उडोवप त्या राक्षसाची काणी सगळे जाणात. जो वाटसुराक धरून एके खाटीर हिंदायतालो. मोटवो आसल्यार पांय, तकली ओडून खाटीयेदो करतालो आनी लांब आसल्यार पांय-तकली कापून खाटीचो आकार ताका दितालो. परिणाम तो वाटसूर मरतालो. तंत्राचे फास्केत कथा बसोवपाचो यत्न करप म्हळ्यार त्या राक्षसाभाशेन तिका मारून उडोवप.

पुण कथाकाराक एके गजालीचें भान दवरचेंच पडटा आनी तें म्हळ्यार ल्हान ल्हान प्रसंग, संवाद विचार आनी वाठार हांच्यांत एक मुमेळ सादपाचें. हो मुमेळ आसलेगर कथा जायना. एकाद्री मूतं घडयतना तिजी तकली जेदी आसता त्या आकाराच्या प्रमाणात ते मूर्तीच्या देहाचे सगळे भाग दवरचे पडटले. ताका 'सेन्स ऑफ प्रोपोर्शन' म्हणू येता. आनीक एक 'सेन्स' कथाकारान सांबाळूक जाय. तसो तो सगळ्या कलाकारांनी सांबाळूक जाय आनी तो म्हळ्यार 'सेन्स ऑफ प्रोप्रायटी'. सांगपासारके खूबशें आसलें तरी जे सांगप गरजेचें न्हय तें. जेन्ना कथाकार सांगता तेन्ना झाडावेले बेंदलीवरी तो पाल्हाळ जाता आनी कथेचो प्रभाव उणावता. वाद्य-संवात वेगवेगळे सूर काडपी वाद्यां आसतात. त्या सगळ्यांच्या तालांतल्यान आनी सुरांतल्यान एक मुमेळ निर्मून संगीतकार जसो संगीताचो राग घडयता तसो कथाकारान जिणेचो मुसवाद आनी विसंवादांतल्यान आपल्या अणभव आनी कल्पनाशक्तीच्या आदारान कथा घडोववेली आसता. एकाद्रें वाद्य गरजेपरस चड वाजयलें म्हणून वाजयलें वा एकाद्रें वाद्य वेसूर वाजलें जाल्यार संगीताची सफल जशी उद्ध्वस्त जाता तीच गजाल कथेंतय घडू येता.

ह्या कथामदीं तरेकवार पात्रां येतात. सिनेमाच्या पडद्याचेर वा नाटकाचे माचयेचेर जशी पात्रां येतात आनी आपलें काम सोंपतकच परत वतात तशीं म्हज्या कथांतलीं पात्रां. गाडयेच्या प्रवासात स्टेशन आयले म्हणतकच बट्यांतले कांय लोक देंवतात, कांय नवे चडटात. तातून म्हातारे आसतात. तरनाटे आसतात. दादले आनी बायलो आसतात, भुरगीं आसतात. अपंग आनी व्यंग आशिल्ले लोकय आसतात. सुंदर आनी कुरूप आसतात. कांय हांसतात, कांय दुख्खी दिसतात, कांय प्रसन्न, कांय खंती. जण एकलो आपल्या वाटचाक सुख वा दुख्ख पांघरून येता पयसुल्या प्रवासाक भायर सरिल्लो मनोस निर्विकार मनान तटस्थतायेन. मोन्यानी तांका पळयता. कांय पात्रां काळीज हालोवन वतात आनी कांय गडासाच्या कोनसाक सदाकाल बसून रावतात. केन्ना तरी ती लेखकाक भितल्ल्यान घोंम-तात आनी मागीर एक नवें वातावरण कल्पनेच्या संवसारांत आकार घेता आनी तांच्या आदाराचेर एक कथा उबी रावता. जेन्ना

ती पात्रा कथेंत व्यक्त जातात तेन्ना कथेंतलें पात्र त्या उप्रांतच्या वा आदल्या हेर मनशांनी म्हज्या मनाचेर केल्ल्या परिणामाच्या संयो-गांतल्यान नवें रूप घेता. देखून कथेंतलें पात्र रचतना म्हजे नदरे-मुखार एकाद्री मनीस वा प्रसंग आसलो तरी कथेंत पडटा तें ताजें हुबेहुब पडबिंब नासता.

कथाकार आनी पत्रकार हांचे पींड वेगळे. गीतेंतल्या स्थित-प्रज्ञावरी पत्रकार भावनांच्या भोंव-वात आपुण घुस्पना आसतना देगेवयल्यान व्हांवत्या प्रवाहाचो थाव घेता जाल्यार कथाकार मनान आनी देहान त्या भोंव-यांत बुचकळचो खाता वा केन्ना केन्नाय व्हांवत्या प्रवाहाआड पेंवता. देखून कथाकाराल्या व्यक्तिमत्वाची सावळी कथेचेर पडटा. पुण पत्रकार हो संजयाचे तटस्थतायेन कुरु-क्षेत्रावेले लडायेचें वर्णन करपी आसता. ताका लागून अक्षरांच्या संवसारांत वावुरतना म्हाका दुहेरी भूमिका करची पडटा. वर्तमान-पत्राच्या व्यापनापांमदीं वेगळ्या क्षेत्रांतलीं तरेकवार मनशां म्हाका वयलेवयर मेळटात. जायत्या ल्हान-व्हड घटना प्रसंगाकडेन लाग-शिल्लो संबंद येता आनी तांचें पडबिंब मनांत पटत अुरता. कामाचो वेळ सोंपून देहाची यात्रा थांबता, तेन्ना अन्तर्मनाची यात्रा सुरू जाता. ते अवस्थेंत एकाद्री प्रसंग, संवाद, मनीस, देखावो, विचार, हांचो रंथ मज कळंक लागता आनी तातूंतल्यानच कथेचें बीं आकार घेवंक लागता.

हें बीं मनांत घोळत अुरना. नवे मनीस, नवे प्रसंग, नवे विचार आनी नवें वातावरण असल्या कथांच्या बियांक पोसवण दितात वा विसरुंक लायतात आनी अशा मंथनांतल्यान अनेक बियांचो संयोग जावन एकाद्रें नवें बीं तयार जाता. देखून बरोवन जाल्ली कथा ही एकाच प्रसंग वा व्यक्तीवयल्यान सुचना, जाल्यार जे प्रसंग वा ज्यो व्यक्ती म्हजे जिणेंत आयल्यो तांचेर म्हज्या व्यक्तिमत्वाचे संस्कार जावन नवीं पात्रां रूप घेतात.

म्हज्यो कथा वाशो प्रथम पुरुशी निवेदनाच्या रुपांत बर-यिल्ल्यो आसात. ही पद्दत हांवें आपणायल्या ती म्हज्या वर्तमानपत्री लिखाणाचा वाम कथा साहित्याक येवचो न्हय म्हणून. कथेंतलें मुख्य पात्र हांव अशें मानून, हांव मनान कथेच्या विशयाकडेन एकरूप जावपाचो यत्न करतां कल्पनेच्या विश्वांत वावुरतना त्या पात्राच्या सुख-दुःखाकडेन, हावेन आनी निर्शेणेकडेन, व्यथा आनी वेदनेकडेन समरस जावप म्हाका सांगें वता. तें सगळें हांवच भोगतां अशें म्हाका दिसूंक लागता आनी मागीरच हांव तो कथा बरयतां. ताका लागून खूब फावटीं कांय वाचप्यांक एकाद्री गजाल ख-यांनीच म्हजे जिणेंत घडिल्ली गजालशी दिमता. पुण अशे वाचपी खूब थोडे आशिल्ल्यान म्हाका म्हजी पद्दत बदलपाची विचार करचो पडूंक ना.

साहित्याच्या साबार प्रकारांमदीं कथेचो इतिहास जितलो उजळ आसा ताच्याकय उजळ असो फुडार तिका आसा अशें म्हाका दिमता. पुण फाल्यांची कथा ही कालाचे कथेंतल्यान जल्मल्ली आसली तरी नव्या युगाची भूक भागोवपाखातीर आगळा वेगळी आमची लागतली. आनी तो साहित्यप्रकार हाताळपी लेखक तितलोच ताकिवंत आसलो जाल्यारच तग धरुंक पावतलो. कथानकाच्या

नाटयान एका काळार कथेच्या वाचकाक भूल घाली. प्रभावी कथानकाक लागून साहित्यिक प्रतिभेचे दुबळेपण लिपूक पावले. युगाप्रमाण जे भावनिक प्रस्न उद्गमले ताचेर आदारिल्ल्यो कथाय लोकांनी त्या त्या काळार रुचीन वाचल्यो. पुण निखटे कथानक वा आयच्या संवसारांत अनवळखी जावन बशिल्ले भावनेचे विशय ह्यापुडें वाचप्याक रुक्ष दिसले जाल्यार अजाय ना. आपल्या वाचप्यान भौतिक संवसाराचो इतले खोलायेन अणभव घेतला कि त्या संवसाराचें चित्र कथेंत वाचतना ताका कथा-लेखकाचो अणभव दुबळो दिसूक लागता. मोग आनी शृंगार, बायलेच्या उक्त्या देहाची आनी सैमाच्या सोबितकायेचीं वर्णनां उतरांनी वाचून तांचो आनंद ज्या वाचप्यान घेवचो अशी अपेक्षा आमता त्या वाचप्यान आपल्या जिवितांत तो आनंद उपाट भोगिल्लो आसता. जिवितांतले जे संघर्श आजवेर कथाकारांनी रंगयले आनी कुटुंबांतल्या कलहांचेर भावनेचें विश्व निर्मिलें ते जिणेचे संदर्भ आतां बदलूंक लागल्यात, देखून लेखकान उत्कट भावनेन केल्लें चित्रण लेगीत केन्नाकेन्नाय वाचकाचे संवेदने मुखार फिकें पडटा. आयचे पिळगेक शोककथा रडयनात, देशभक्तीवयल्यो कथा ताचें रगत तापयनात, साहसकथा ताका फुरफुरायनात, भुतांखेतांच्यो काणयो ताका भियेवंक पावनात, मनीसपणाभायल्या कौर्यांच्यो कथा ताज्या आंगार शिरशिरो हाडिनात. ताजें मन बदल्लां, अके तरेन भेरेलां आनी भायल्या जिवितांतलीं अेका काळार जीं अजापां वा अगुपां आसलीं तीं आयच्या वाचप्याले जिणेंतली सामान्य गजाल जावन बसल्या. अशा वाचप्याक नवें कितेंय दिवपाची तांक नव्या युगाच्या कथाकारांत आसची पडटली आनी देखूनच कथा हो संहित्यप्रकार हाजेफुडें सुटसुटीत आनी अथपूर्ण दवरून वाचप्याक भाळयतलो जाल्यार अंतर्मनाच्यो पाकळयो उक्त्यो करपाचो वावर लेखकाक करचो पडटलो.

अनादि काळापसून प्रकृती आनी पुरुज हांचें एकामेकांक जें आकर्शण दिसत आयल्या ताजे कारण समाजिक संघम आनी संस्कृतीचें बंधन आसलें. धांकिल्ल्या देहाचें एकाद्रें आंग, पानाआडचें फूल वाच्यान खीणभर नदरेंत भरून परतें पानाआड लिपूक लागता तशें, होलमतकच तें पळोवपाचो उन्माद आगळोच आसता. ते अवस्थेंतल्या कपाचे तरंग आगळेंच सुख दितात. पुण कोणाक ? तानेल्ल्याच्या ताळघार पडिल्ले उदकाचे थेंबे अमृत मानून तो मनीस आपलो सुकां ताळो भिजोवपाचो यत्न करता पुण घोम्यार वतकच तो त्या थेंब्यांतली गोडी आनी काव्य विसरून वता. जेन्ना शरीर धांकिल्लें आमता, मोग अव्यक्त उरता आनी भोग हें फकत एक म्होंवें सपन आमता तेन्ना सांकेतिक भाशेंतल्यान उक्तायिल्ली भावना देहमन सुखायता. पुण जेन्ना जिवितांतल्यो ह्यो अवस्था सोंपतात आनी मोगा-भाशेंनच भाग ही लेगीत एक यात्रिक गजाल जावन बसता तेन्ना त्यो भावना उरनात. नाय जाल्यार ती एक मानसिक अवस्था, जी अवस्था आदल्या काळार अणभवपाची उमळशीक लागताली ती उमळशीक आज संवसारांत खंयच उरूंक ना आनी नवे पिळगेक जाल्यार ती अवस्था आफडूक लेगीत पावना. जे भशेन मनशाच्या पांयाच्या

तळव्याक दुसऱ्या मनशान अचळय स्पर्श केलो जाल्यार सगळ्या आंगांतल्यान जोगल धांवत खातकुतल्यांनी तो सुखावत तेचभशेन ती मानसिक अवस्था जाका घेरता ताका त्या अणभवाची गोडी कळटा. पुण जेन्ना एकाद्रो मनीस आपूणच आपल्या तळव्याचेर अचळय बोटां भोंवडायता तेन्ना ताजेर कसलोच परिणाम जायना. तें जोगूल, तो कंप, त्यो खातकुतल्लो, तो सुखदिणो अणभव ताका मेळूंक पावना ताज्या काळजाच्या तळव्यांवयल्यान भोंवतात तीं बोटां ताका संवकळीचीं जाल्यांत देखून भौतिक वा शारीरिक सोबितकायेपरस अंतर्मनाच्या अस्पर्शी संवेदनाक जाग हाडूनच ताका नवो अणभव दिवचो पडटलो.

कथेची तुलना झाडाकडेन हांवें केली. कथासाहित्याचो इतिहास घडोवपी कथाकाराकय झाडाची ओपार दिवची अशें म्हाका दिसता. कांय कथाकार वडार्थेदे व्हडले जाल्ले आसतात ; पुण कथेची परंपरा फुडें चालू दवरपाची तजवीज ते करिनात. जे भाशेंतले कथेक केळीवरी कथाकार मेळ्ळे तेच भाशेची कथा समृद्ध जावन तिची परंपरा अखंड चालू उल्ल्या. केळ पानां, फूल आनी केळयांचो घड दिवन आपलो अवतार सोंपोवचें आदीं दोन चार केळमे वयर काडून दवरता. कोंकणी कथाकारय तशें करीत काय ?

-❖-

सगळ्यांनी वाखाणलेली आमची नवी

स्काँच टेरियर व्हिस्की

संवसारांतल्या खंयच्याय व्हिस्कीपरस बरी

अशी मान्यताय मेळिल्ली

RHEA DISTILLERIES

NUVEM - SALCETE-GOA

कालसांव

— वसंत भगवंत सावंत

रा

त चडटा तसो पावणेक नेट चडटालो. भायर आकांताचें शी पडलें. जात्रेंत भोंवतले लोक घोळक्या घोळक्यांनी भोंवताले. चडशे लोक माटवांत गर्दी करून पावणी सोपपाची वाट पळयताले. खाज्या माणा मुकावेली गर्दी वरीच अुणी जाणवताली. चणेकार धगधगीत इंगळ्यानी भललेली मडकी आलून पालटून चण्यांच्या आनी भिकणांच्या राशीर दवरपांत गुल्ल आसले. खेळणेकार त्या पसऱ्यामुकार अेकय भुरगो दिसनासलो. फुलकान्नीनी चादरी आनी गोघडयो आंगाभोवतणी गुठलावन कुरंगूटी केल्ली. पयसुल्ल्यान गडगडेकाराच्या फोलीनाचो आवाज मात बरो आयकूंक येतालो.

केशवमामाल्या चाये दुकाना मुकारले म्हेडीक तेंकून हांव म्हेजे कोणय वांगडी जांव झाळगडी दिसतात काय पळयतालो. जात्रेचो निमाणो दीस जाल्ल्यान सगळो गांव लोटून आयिल्लो. वर्साची वेताळाची जात्रा म्हळ्यार आमची वर्सुकी अुमेदिची जर आशिल्ली. पूण अदू मात म्हजी अुमेद मनातच आटलेली आसून म्हाकां केशवमामाल्या चायेदुकानाचेर रावपाक सांगिल्ले. केशवमामाक पळयल्यारच म्हाकां तीडक मारलली. फट्या तीनय राती ताणे आमकां गीघानीं कोकोवचे तडे ताणेवण्यां कोन काडिल्ले. जात्रेचे अुमेदीन गर्देंत अेक रानय मारता म्हणून सांगल्यार तुज्या कानसुलार अेक फुड्यतलो म्हणून ताणें म्हाका धपकायल्लो. शिंयाचो कुडकुडो पैग करपाक लोक च्याच्या दुकानार

दाटो करताले आनी ताका लागून आमकां मातय विसवी मेळनामळें. केशवमामाक धावले आळी संवताले. पूण तोंडार अेक जात्राचो ना पड्याव. काम करीत रावतले. तीन दीस काय काम जाल्लें नासलें. म्हजे दोळे वेव्यासायेन पुतलेले. दोन पंचे पळटाले. केशवकां आड पडून लागून दिव अशें म्हाक जाल्ले.

दिगू वेरिणू अंतर ग्लास दवळ्यात तें काण तुजो बापू धुनलो. मार खल्लो. वेईना तेंकून आटकार कसो. वीसीवेद भिन्नू मेळ्याय मगली. 'म्हजेर पोंय बाळिता फुडें माताली फुडें अुवरा आयकताताना हीन फाटल्यावेटेन येवन म्हाका धुनूंक लायलो. शेळें अुवरा जेवण पडे गेल्या बरलोच हात पाळपाचो मायगुर्क नासो. झेलांन हात दवरिल्ल्या सरोन हात थंय-किरांव जाताले परत परत धगधगते म्हेजुकार अुवो रावन हात कोकोवचे पडटाले. तीन रातीक दोन ग्लास फुटल्या म्हणून दोन खोटीय हावे खोलेल्यो. म्हाका सामकी जखम आयिल्ली. सगळे म्हाका दिसो थंयच आपटून जात्रेंत भस्मचो आनी म्हाकात इश्टांवांगडा बसून वाटक पळोवचेचो म्हाका दिसताले. पूण आजय म्हजेर तापय काडीत म्हणून हात पळून वचपाचें आडस करीनासलों.

वसतिवर्स जात्रेंत केशवमामा चायेचे दुकान घालतालो पूण तो आमगेलो मामा म्हणून म्हाकां खबर नाशिल्ली. तागेलो धांदोच जात्रांक भोंवपाचो. आळीपाळीन गावांगावांतल्या मगळ्या जात्रानी तो चायेचे दुकान लायतालो. ह्या त्या राटावळींमुकार ताका खयचेच वर्सा आमगेल्या घराकडें येवक फावनासले. अूंवर्सा जात्रेचे पयल्याय दिसा दनपारां ताका आसगेर पळोवन; आनी तो म्हगेलो मामा म्हणपाचें समजतगीर म्हाकां सामकें अजाप जालें; आनी जात्रेंत दुकान घालता तो म्हगेलो मामा म्हणून वांगडच्याक सांगपाक हावे वाडचार धांव साली.

हात परत घराकडे आयलों तेन्ना केशवमाण देवळाकडे वचपाक भायर परील्लो. मामान हाडील्ल्या चाकलेटींची पृडी म्हज्या हातार दवरून आवयन ताका म्हळें

‘दिगू मामान तुका काल्सावांक कुडको दिता म्हणून सांगलां.’

‘खरेंच!’ हावे तु वार विनलेले कलांव सासपीत म्हळें.

‘हय, पूण तूचे जेज अेक काम करचें नासलें’ कसले काम? हावे अुमळिकिन विचारले.

‘मामाल्या ताच्या माणावेले दोव मानाय दुयेंत म्हणून येवक नात खंय, जात्रेच्या तीन दीस तुवें तांगेल्या माणार काम करपाचें’ आवयन फुलायन म्हाका म्हळें.

‘ना ना ना म्हाकां जात्रेक भोवूंक जाय.’

‘तापया तुका तेंद कपडे जिवूंक पावू ना हांव. शीकार विनलेली मुक्ता. तेंद ना जात्रेक भोंवतलो? वांगडचें सामनेनात तुका? आनी जात्रा दिस? वसति वर्स आसाच अंदू तुवें काम केजें जाल्यार तुका कलसाव मात शिवून मेळटले.’

आवयक किदे जात्रे दिवची तेंच म्हाका कळना जालें. म्हज्या

कैसात हात धोवणायेन तीणे म्हणें 'पळय न चलय मामाच्या माणार. मासाक नांगलां हावे न येतलीं म्हणून. मासाळून काम कर. मामा तुमेली मात्मा अशें शिरांची तांगेल पाशेंस रोकडेंच कडटा, नो पिकार बी जाणत जाल्यार न तिर्शेंक नाका. रातची जागरणां करून ताका राग मासाळून घेवपाची जकन अरुंक ना.'

हावे तककी हाळोवन आवयले सांगणे मानन घेतलें. तीणे म्हणें, 'जाणा मरे, तुमेल्या मामाच्यो राटावळी चड हांगेलें हाडून ताका दी. तांगेलें हाडून हाका पावय. हाका मागय, ताका पायां पूण निपण अयल्योच मानगडी चड तांगेल्यो. आपल्या सोयऱ्यांक लेगीत वळवनाशिल्लो मनीस तो. अवाळून वडयल्लो कसो. इतकीं वर्सां जात्रेक माण घालता पूण अंक दिसय नाका भयणीगेर येवंक फावले ना. अह मात मानाय नात म्हणून भाच्याक घाण्याक लांकक आयका हांगा,' आवयच्या दोळ्यांत दुकां भळभळली. ती किदे मागताली तें म्हाका तेन्ना सारखें कळूं नासलें पूण मामाच्या च्याच्या दुकानार दोन राती काम करीनाकुडें मामा कमलो मनीस तें हावे येन बरें पारखिल्लें. च्या करून अल्लेलो शिजलेलो पालो परत वापरलो ना जाल्यार भट्टीवाल्याक तो तापोवन काडटालो. अंक शेर दुध्याचे तो आपल्या हातीन अदक घालून दोन शेर करतालो. च्या करतालो ती पळोवपाची म्हो. मात्शी साखर सुवेज पडली जाल्यार भट्टीवाल्याच्या भोकार पडलाच खोट. लोक बोव मारताले; पूण मामा निर्लज्ज कसो हांसत रावतालो. जात्रेक आनी कोणालेंच च्याचें दुकान नाशिल्ल्यान मामाच्या दुकानार गर्दी पडटाली; आनी मामा सगळें मनीसपण सोडून आपलो धंदो चलयतालो. ताचो सभाव ताची वृत्ती आनी ताची नश्टीं कर्तुण पळोवन ताचे तोणार नदर घालची म्हळ्यार म्हाकां शिसारी येताली. भर गिरायकाहुजीर ताजी कुतां काडून तांगेलें काम सोडून वचचें अशें खिणाखिणांक दिसतालें. पूण आवयलीं अुतरां दोळ्यांमुखार रावतालीं आनी म्हणेलें तोण आनी पांय खिळावताले.

राम, बश्यो धुतां धुतां म्हजे कान पावणी आयकताले.

'निमाणो, देवा पायांकडलो फुलां झेलो SS अकवीस रुपया S तीसरी खेप S S साडवोसा.'

पावणीकारान निगा ती पावणी सा केली आनी भट्टीवाल्याक, च्या दिवपी मानायाक आनी म्हाका मात सू जालें. खिणाभरयांत दुकानांतली गर्दी अुणी जाली. नाटक पळोवपाक सगळे माटवांत धांवले. घडयाळीत वरां पळोवन मामा तिडकलो.

'चेडयेचे हे कमिटी मेबर... पैशे वहरपाक पटी घेवन येतात बरे. आनी साडेबारा जावचे पयलीं नाटक सुरू. साडेबारांक नाटक सुरू जाल्यार आमी गिरायक कसलें बाये मडसरेचें करपाचें.'

मामा पिरंगत तें पळोवन म्हाकां खरेंच बरें दिसलें. असल्या मनश्याचेर वर्सयभर पिरंगणीच पडूं अशें हांवे मनांत म्हळ्ळें. भट्टीवाल्यान बरीशी केल्ली च्या गला मात घालून म्हाकां दिली आनी मामाक कळनासतना पी म्हणून दोळ्यांनी खुणायलो.

मामा गल्ल्यांतल्यो नोटी मेजपांत गुल्ल जाल्लो. हांव अंके खुर्चेर बसून मामा नोटी मेजता त्यो पळोवपाक लागलों. पन्नासाचो,

वीसाच्यो धांच्यो पांचाच्यो वितल्योड्योच नोटी गल्ल्यांत भरील्यो. नुथू लावन लावन त्यां मेजता आसतनाच मधीच तो म्हजेर धेंगसलो. 'तूं किदें पळयता हांगा, चल सगळे गलाब धू, माणून दवर आनी मेज कितके अुल्यात ते.'

हांवे सगळे गलाम आनी बश्यो धुवन मेजून दवल्ल्यो आनी भट्टेकडें येवन हात शेकोंवक लागलो. हातांतल्यो नोटी परत अंकां मेजून जातगीर मामान म्हाकां अुल्लो माल्लो. म्हाकां दिसलें तो आतां म्हाकां कल्पावां कपड्याक पैशे दितलो. हांव गल्ल्याकडे पावतगीर ताणे म्हळें तूं मात्सो बस हांगा. मामा फाटलेवटेन गेली आनी टुंकाचे कुडूप काढून भितर पैशे दवरुंक लागलो. गल्ल्यार बसून म्हाका कितली खोस जाली जाणां. हांव गल्ल्यार बशील्लो म्हज्या वांगड्यानी पळोवचो अशें म्हाकां दिसतालें पूण म्हजे वळखीचो कोणच नदरेक येनासली. गल्ल्यांतल्यो सगळ्यो नोटी मामान काडल्यो तरी भितर मोड भल्लेली. इतके मोडचे पैशे देवळांतल्या ताटांत मुद्रां केन्नाच हांवे पळोवंक नासले. हांवे मोडीत हात घातलो आनी सगळे पैशे खळखळायले. त्या आवाजान म्हजे आंग शिरशीरलें. हांवे म्हज्या पोश्यांत येता तितकी मोड घेवन अुबांरून खळखळ करून परत भितर सोडली. तीन रातीं काम केल्ल्याचें जागरण, त्रास सगळें नाच जाल्ल्याभशेल म्हाकां दिसलें.

पेंगलो अंक सोपतगीर चौग पांच जाणाय पिवंक आयले. हांवे झेतार कांपीण मारून तांगेले पैशे विचाल्ले. ताणी दिल्ली नोट घेवन अुल्लेले पैशे तांका परते दिले.

'सारकें काडलां मरे, बील ? मामान विचाल्लें.

'हय.. हय.' हांवे म्हळें.

'सिताराम' भट्टीवाल्याक अुलो मारून मामान म्हळें.

'फाल्यां कामरकंडा जात्रेक वचपाचें, जाणा मरे ?

तीसरो अंक जातगीर सगळें सामान बांदून दवरून न्हीदपाचें. किदें रें ? फातोडेंचेर पिकप येतली. माटोव बी मोडून रोकडेंच वचपाचे किदें रें ? मितारामान हय म्हळें ना आनी नाय म्हळें ना. आयकूं येना रे तुकां ? हांवे मामाच्या झेतार सितारामाक विचाल्ले. मितारामान म्हजेर रागान अशी अंक नदर घुवणायली कि, तो-आतां म्हाकां अुवारून भट्टेंत वडयता अशें म्हाका खिणभर दिसलें.

मामा चौपडेर हिशोब वरोवपांत गुल्ल आसलो. हावे जाता तितकी चार आप्याची आनी आठ आप्यांची नाणीं वेगळी काडली. आनी मेजार अकार अंक दवरून दाळ केलो.

हांव गल्ल्यार बशील्लो खंयच्यान तरी पळोवन म्हजे दोश वांगडी च्याच्या दुकानालागीं येवन म्हाका शूक शूक करपाक लागले.

हांवे झेतार तांका पळयत म्हळें 'ओ भिकू, नारायण किदें रे 'काय ना' ताणी म्हळें.

'च्या पितले तुमी' हांवे विचाल्लें.

(पान १९ पळयान)

अमेरिकेंतु हजामती

— कृष्णानंद कामत

हिंदुस्तानांत आस्तना घराचे बागलांतु आयिले क्षौरिका लग्गी सगट नमूनाचे कापणी काम करीन घेवन एक रुपय दीवन्तु पेटोंचे अभ्यास जाल्ले लोकांक अमेरिकेंतु जावची फजीती सांगून पावना. थक सलूनाक वचून इलेक्ट्रिक यंत्रान हेर कटिंग करीन तीन डालर (६५०/-), वेल्यान टिप्स मणून $\frac{1}{2}$ डालर हजामाले हत्तांतु दितना पैशे विव्वाड जाल्ले अनुभव जत्ता. सोपे पणाने पैशे कमोचाक आयिल्याक ताज्जेकिता सोपे रीतिन पैशे खर्च चात्ता मणु कलतेन्ना पोटांतु उज्जो पेटता ! हजामतिचे पैशे वांचोचोचो हांवें आनी मगले तीन मित्रांनि एक उपाय केल्लो.

आमि तेन्ना चार जन भारतीय एकत्र आशिले. भीष्म कपूर पंजाबी, तुषार चटर्जी बंगाली आनी मूर्ती तमिळनाडचो आमगेले प्रांत आनि भाषा वेगळे तरी विदेशवासाने आमका लागि हाडिले. तांतूय सामान्य प्रस्ने एदराक आयिले तेन्ना आमि सगळे मेळून चर्चा करताले. ह्या फंता आमि हजामतिचे पैशे वांचोचे ठरयिले. नवे विचाराचे शोध काडचांत चटर्जी खूप हुशार. आपले इंजनीयरिंग सहपाठि लोकांतु हजामति करतलाक ताणें सोदुन काडिले. '10 Lessons in Hair Cutting' ('हजामतिचे धा पाठ') मळिले एक पुस्तक ताणें हाडले. 'ते बरे वाचुन आमि घर कडेनच एकमेकांनि हजामत करचाक साध्य आस' मणु पट्टेले. कपूर, बाजाराक गेलो आनि एक इलेक्ट्रिक क्लिप्पर एक रेजर तीन प्रकाराचे कात्तिर एक फणि आनि केस झाडचे एक ब्रश हाडले.

ह्या नवीन साहसाक एक प्रयोगभूमि जायशिली. कपूराक लाब आनी सुंदर केस आशिले. ताणें धैर्यान आपणाले बोंड चटर्जीले हातांतु दिले. क्लिप्पराचो 'गोंयी' SS अवाजु शुरु जालो. कपूराक 'खंचे कट जायो?' मणु विचारून लोलाजाल जावन चटर्जीने कपूराले मात्पारि क्लिप्पर खेळयिले.

पांच मिनिटान कपूरान उब राव्नु आरशित तोंड पळयिल तर ताका खुदची वळक मेळलीना ! कात्रीन कापचे कडेन क्लिप्पर केलिल्यान केस आडवा-फाड कट जाल्ले. मात्ते म्यळचार गुड्डे, पर्वत, नदी, तळे आनि समुद्रान चित्रित, एशिआचे प्राकृतिक नकाशो जाल्लिले. सुंदर केस, नाश जाल्लिले दुःख आनि राग कपूराने चटर्जीक गुप्तायिले. तांगेलि मारामारी तट दीक हाडचाक माक्का पुरो जाल्ले. नंतर कपूराने सलूनाक वचुन जामति बराबर करून घेवची आनि ताज्जो खर्च चटर्जीन दीवचो मणु ठरयिले. जाल्यारि, 'हजामाक कस्ले कारण सांगचे?' हें कपूराक सुचले ना. खरी

खबर सांगून बदनाम जावचे ताका जायशिल ना. मणुन, आनी एक पीट रिपेरि करचे प्रयत्न केले. ह्या खेपेक मूर्ती हजाम जाल्लो. एक तास निरंतर परिश्रमान कपूराले मात्प्याक ताणें तिरूपति देवस्थानाचे पाण्ट्या (पाण्टे-step) रूप दिले कपूर दुसरे फाटि भी फसलो. आखेर, कपूराले अनुमतीन हांवें रेजर काडले आनि संबंद मात्ते तुळतुळित केल्ले.

दुसरे दिवस कालेजाक वचची कपूराक समस्या जाल्ली. टुंकात बेकार पडिलि गांधी टोपि वयरी आयलि. विदेशाक वतना राष्ट्रीय वेषभूषा व्हरका मणु आमगेले सरकारन वत्ताय केले तरि ताज्जो उपयोग जालिलनाशिलो. आत्ता बोळ मात्प्याक तेच भूबण जाले.

कपूर आपणालि मैत्रिणिक कस्ले सांगचे मणु गडबडलो. 'हाय !, कपूर, तुका वळकली ना मुरे ! [तुमि हिंदू लोक अशी कित्याक मात्ते बोळमून घेतात ?' मणु रुथान ताका विचारले. 'खाम लोकानी मेल्यारि अशी मुंडन करचो रिवाज आस्सा.'

'कोण मेले रे कपूर ?' रुथान विचारले

'मगले मोगाचे सुणे गाव'तु मेले म्हणून कागद आयिले.' मणु जबाब दिलिले तेन्ना ती खूप हासली. बोळ कशि दिस्ता मणु, टोपी काण्णु, तांगेल मात्पारि हाथ फिरावुन खुशी पावली. गांधी टोपीचेरि कित्येक प्रस्नाक जबाब दीवका पडले. आखेर चटर्जीन एक फोल्ड हेड हाडुन दिले. तेनंतर कापणिचे सामान कोणी आगुडले ना. जाल्यारि, आमगेली हजामतीचि समस्या दूर जाली भी ना

त्या गांवात हजामतीचि शाळा आसून थंयि विद्यार्थी लोका-कडचान सदरगत कापणि करैतात म्हळेली खबर मेळ्ळी. फोन करून विचारिले तेन्ना दारले, वायले, चरडुवा सगटांक ५० सेंटाक हजामत जाता मणु कळ्ळें थंयि बच्चुन पळयिल्यारि एक सजायिले हॉलात युनिफार्म घातून विद्यार्थी, हजामत काम करताले. तांचे मध्ये एक सुंदर हजाम तरुणी भी आशिलि. सडपातळ आंगलोट. नीळे दोळे आनि भांगराचे केस. हाथ तिगले एक म्हातायांले दाडी करताले पण दाळे तिजे थंचे तरुणाकडेनच चोयताले. वंटार तिजो हामो चमकतालो, कपूर. तिकाच पळयत पाळो लावन फाटल्यान बशिलो. आनि सांखे हिंदीत बडवडतालो - 'मुंबे आनि दिल्लीत नारिक्षौरिक आशिले हांवें आयकल्ले, शिवाय प्रत्यक्ष पळयिले नाशिले. तिगेले हाथान दाडीचे सेवा घेतलोच धन्य ! तिगल्याच हाथान माक्का कापणी जाय ! म्हाताय्या दाडी जेलेतशि. 'नैकस्ट'

मणालि सुंदरी. टांकनाचे प्रकार चटर्जीलो नंबर आयितो. कपूराक घोर निराशा जाली. आनि तो दुसरे विद्यार्थी कडन्यान काम करीन भायिर पडलो,

एक मट्टिनो मरलो. परत केस वाडले. आनि क्षौरिकालागी वच्चे दिवस आयिले. फाल्या-पसून कपूर भारी उमेदेत आशिलो. बरे कपडे घालून घेवन तयार जालो. आरशीत तोंड पळोवन - 'चटर्जी त्या दिवस ती केथी मिशी बदल किल किते मणतालेरे? दाट मिशी आशिल घोवाक भारतीय पत्नी कशी सहन करता?' म्हणताशिली नैरे? 'मणालो. चटर्जीले 'हूँ' कार आयकुन तो माय जालो. थोंडे वेळान परत आयिले तेन्ना तांगेले मिशी माय जाल्ली! आज केथी कडेनच कापणी करोवचो आपणालो उद्देश ताणे स्पष्ट केलो. आनि, मूर्ती आनि चटर्जीक सहकार्याची प्रार्थना केली.

क्षौरिकशाळेक वचून, टोकन घेवन ते बसले. धूरचान कपू-केथीगळे केशकर्तन धिन्यास पळयत बशिलो. 'नंबर ३६' मणु मेने-जरान बदरिल तशीच ताणें आपणालेले टोकन मूर्तीले ३६ नंबरिशी बदल केली. आनि केथीगळे वांटेचे खुर्चीर बसलो. केथीन मोहकपणाने हामुन. 'कट खंचे जाय' मणु विचारिल तेन्ना कपूराक स्वर्ग तीनच बोट आशिलो. कपूराले आंगारी तीने शुभ्र कपडो घातलो आनि कापणी सुरू केल्ली. सगळ्या वरीच कपूर आरशीत पळेत बशिलो. पय थें कोणाले बिब दिस्ता मणु आमका खबर आशिलेच!

बाजूचे विद्यार्थीनि दोन बोड 'खलास' केलें तरी, केथीन एक

सुद्धा पूर्ण केलनाशिल्यान केथीक भी कपूराचेर मन आस्सा अशि आमका दिमले थोडे वेळान थें आयिल्या केथीगळे टीचरान तिगेले काम पळेलें आनि रागावलो - 'कितेगो, तुक्का फक्त दाडि करूक सांगीले नौ? नाक्काशिले कारभार कित्याक केली? दाडि काडचाक पैलि शीक. मागीर कट करीत. विद्यार्थी डाक्टरा वरीच विद्यार्थी हजामान पण कळनाशिल काम करचाना'. नंतर तो कपूराक मणालो- 'सोरी मि कपूर. ती चल्ली अजुनी ल्हान आस्मा. चूक केली. आता हि चूक सुधारचाक एकच उपाय आसा- 'नेवी कट! तुमगेले आक्षेप ना मणून लेक्ता'. आनी अनुमति घेवन, एक तासाचे परिश्रमान सुंदरीन केल्ले विकार कृतीक ताणें सुधारले आनी १/२ डालराचि फी सुद्धा घेनास्तना कपूराक पेटवून दिले!

वापस वतना चटर्जी मणालो 'तुगली गांधी टोपीचो संपूर्ण उपयोग जावचो अस्सालो!' मूर्ती मणालो- 'एकच वाटेन पळोन पळोन कपूरागेलो गळो वाकडो जाल्ला.' हार न मानता. तो रसीक शिरोमणी मणालो- 'मखानू. तुम्का किते खबर ते मुख? तीने केस कापतना मेगेले गळचार तिगलो इवास काचकुलि करतालो. तिगेली छाती मेगेले कालार 'धक-धक' करताली. आनि तिगेले रेझरा हात मगेले पोत्यार मव धावतालो. फुडच्या महिन्यात तिगल्याच हातान मगली कापणि खरी!'

-❖-

कालसांव

(पान १७ वेल्यान)

ताणी हय म्हणून तकली हालयली.

सिताराम हांका दोन ब-योश्यांच्या दी. हांवे मेजावेली कापीण वाजावेपाक म्कार केल्लो हात दाळून इवरील्ल्या पैश्यांक लागलो आनी सगळी मोड खळळ करून सकल पडली. इतको वेळ म्हज्या कारभार पळोवंक नाशिल्लो मामा सट करून अुठलो आनी सकल पडील्ले पैशे पुंजावन ताणे गल्यांत घातले. म्हाका कुशीक काडून म्हजी बोत्सां तपासलीं. आनी म्हज्या कानाक धरीत म्हळें 'तुज्या बापायली जोड म्हणून समजलो काय किदें तू? पैश्यांकड खेळ करता? मात्सो गल्यार बसयल्यार पैश्यांची अुब चडली तुका? होशीमेद हांगासल्लो वोस्प... कुशीक सर... मामान म्हाका धुकलून कुशीक काडलो. नारायण आनी भिकू भिवन केन्नाच भायर सरून गेले. म्हज्या आंगाक रागान अुजो पेटलेल्याभाशेन जालो. अेक कडेन अुबारून मामाच्या खडुचार घालून तोवळ व्हावोवचें अशें म्हाकां खिणभर दिसलें.

'म्हगेल्या कल्सावां कपड्याचे पैशे दी' हांवे रागान मामाक म्हळें.

'फाल्या सकाळीं तुगेल्या आवयकडे दितां' मामान म्हळें.

'फाल्या ना.. म्हाका आयज जाय.. आतां.'

'आतां तुज्या कानसुलार थापट जाल्यार दितां' अशें म्हणून मामान म्हजेंर अेक थापट फुलयलें. म्हज्या दोळ्यामुकार काळोख आयलो. ते भिरकेंत वचून हांव नाटकाच्या माटवांत बसलों.

नाटक केन्ना सोपलें कोण जाणा? दनपारां आवयन येवन अुठयलो तेन्ना हांव जागो जालों. चौग पांच जाण भुरगे माटवांत न्हिदील्ले आसले.

'मामान दिले तुकां कल्सावांचे पैशे?' आवयन म्हज्या कानांत विचारलें.

'ना. तुजेकडेन दिता म्हण्टालो मगे तो तुजेकडेन दिवंक ना? हांवे म्हळें.'

आवयन ना म्हणून तकली हालयली. हांवे मामाल्या चायेच्या दुकानावटेन पळयलें. मामा सगळें सामान घेवन केन्ना गेल्लो कोण जाणा. माटोव-बिटोव थंय कांयच नासलो. अेक अुज्याची भट्टी सोडल्यार राती थंय दुकान आसलें म्हणपाची कसलीच कुर थंय दिसनासली.

'सामको फटींग तो मागा' हांवे म्हळें.

'तागेल्या राटावळींमुकार तुजी याद घडये अुत्ती ना जायत ताका' आवयन म्हळें आनी ती चलूक लागली. मामाल्या दुकानाच्या सुवातीचेर नदर घाली नासतना म्हगेले कुल्यार पिजलेलें कल्सांव सामाळीत हांवय तीचे फाटोफाट चलत रावलें.

-❖-

बालसाहित्य : इतिहास आनी फुडार :

एक अवलोकन

- डॉ. अरुण हेबळेकार

बालसाहित्यावेल्या ह्या कृतीसत्रांत म्हाका उलोवपाक ही दिल्लेखातीर हांव पयलीं गोवा कोंकणी अकादेमीचे आभार नतां. ह्या म्हगेल्या उलवपांतू हांवें बालसाहित्याचो उगम, विकास आनी फुडाराचेर नदर घालतना चडशें म्हगेल्याच अवमानांचेर भर घाल्ला. हाजीं मुख्य कारणां म्हळ्यार

१) म्हाका हें उलवप तयार करूंक चड वेळ मेळूंक ना.

२) म्हजेल्या आशिल्ले संदर्भ- साहित्य सर्वव्यापी, म्हळ्यार Exhaustive ना.

बालसाहित्याचो उगम आनी विकासाचो विचार करतना असो इंग्लीश साहित्याचोच विचार केला. कारण म्हळ्यार जेन्ना त्या अर्थांत बालसाहित्य जन्माक आयलें तेन्ना जगांतले प्रत्येक भाशेचेर इंग्लीशाचे राज्य आशिल्लें आनी तीच भास जागृतीक घालायेर सत्ता गाजोवंक लागली. भारतीय साहित्याचेर ताजो तलो पराधीनता जालो हें विंगड सांगची गरज ना.

उलवपाचे तीन भाग केल्यात.

पयले भागांतू जगांतूले, भारत धोरण.

दुसरे भागांतू बालसाहित्याचो उगम कशी जाल्ला हाचेर मातशी चर्चा केल्या. हांतू लक्ष्य करून विश्वकोशांतूले संदर्भांचो आदार घेतलो. त्याशिवाय गेल्लेच कांय तर्कय मांडल्यात

तिसरे भागांतू बालसाहित्यांतूले कांय नामनेच्या लेखकांगेलो विचार केला. तांगेले साहित्याचेरी मातशी चर्चा करून भारतीय बालसाहित्यांतू आशिल्ले विशेश अभावांचो विचार केला.

तिसरे भागांत आधुनिक बालसाहित्याचो थोडक्यांत आडावो घेवन फुडाराचेर म्हगले विचार मांडल्याती.

बालसाहित्य म्हणतना सगलेय आंगांचो विचार कोरचो पडटा. अतः काण्योच न्हय तर त्याशिवाय गीतां आनी नाटकांचोय तांतू समावेश करूंक जाय. म्हगेल्या ह्या उलवपांतू हांवें ह्या तीनंकय हाक वेळा मतीत धरल्यातो. कृतीसत्रांतू मात्र ह्या तीन विशयांचेरी मी विंगड विंगड चर्चा करतले.

इंग्लीश साहित्याचेरी भाष्य करतना विश्वकोशांत म्हळ्यार 'Verbal Communication, oral or written, which has some degree of emphasis on style or some Imaginative quality in

its form' तोणान सांगिल्लें वा बरयिल्लें 'कळवप.' त्या कळवपांत एक विशिष्ट प्रकाराची लकब वा कल्पना हांचेर चड जोर आसल्यार ताजें साहित्य जाता. एकमेकांकडे उलवप जें जाता तातूंत जरी लकब आनी कल्पना आसली तरी तांतू त्या लकबीचेर वा कल्पनेचेर विशेश असो भर दिल्लो आसना. पुण जेन्ना आमी एखादी काणी सांगताती ना जाल्यारी कवन सांगताती तेन्ना त्या प्रकाराच्या विशिष्ट लकबीचेरी जोर दिताती. ना जाल्यारी कल्पना मांडताती. तशी करतना आमी साहित्यांत भर घालताती.

बाल साहित्यांतू एक विशिष्ट लकब (Style) आसा आनी कल्पनाय (Imagination) आसा. हेर साहित्यापरस तें वेगळें दिसता. ताजी घडण पुस्तक पळयतकच कळटा. तातुंतली चित्रां, अक्षरांचो घाट, सगळेय बालसाहित्याचें वेगळेंपण सांगताती. सादीं वाक्यां, मादे शब्द अमर्याद कल्पना. हीं तांची थोडी लक्षणां. हे ताचें आयचें स्वरूप.

बालसाहित्य म्हळ्यार जाणट्यांनी भुरग्यांखातीर बरयिल्लें साहित्य आनी भुरग्यांनी भुरग्यांखातीर बरयिल्लें साहित्य ही व्याख्या आधुनिक काळांत बरयिल्ले बालसाहित्याक लागू जाता. अठराव्या वा एकोणवीसव्या शतकांत बरयिल्ले साहित्याविशीं उलयतलें जाल्यार ही व्याख्या मातशी बदलची पडटली. कारण की म्हळ्यारी त्या काळांत बरयिल्लें आमूनूय आयज तें साहित्य चडशे भुर्गेच वाचतात. देखीक ज्यूलस व्हर्नल साहित्य घेयात. म्हणटकच बालसाहित्य म्हळ्यार भुरग्यांनी वाचिल्लें साहित्य. हांतू अर्थांत गळेंत वावरपाचीं पाठ्यपुस्तकां आमी मतींत घेनाती.

भुरगीं पिरायेच्या स वर्सां वाचूंक सुरु करताती. सोळावर्सा-याची पाठ्यपुस्तकांमायर तीं जीं पुस्तकां वाचताती तीं पुस्तकां वा साहित्य आमी बालसाहित्य मानूंया. हातूंत ते आठ वर्सांमरेन म्हणपाची बडबड गीतां, ताजे उपरांत वाचपाच्यो परीकथा, साहस कथा, नवलीका हांचो आस्पाव बालसाहित्यांतू आमी करूंया. सोळा वर्सां उपरांत थोडे लोक आपलें भुर्गेपण निकोवन दवरताती. तशेंच सोळा वर्सां जावचीं पयलीं कांय भुरगीं जाणट्यांनी वाचपाचें तसलें साहित्य वाचताती. पुण हे अपवाद. बारा ते सोळा वर्सांच्या पिरायेचीं भुरगीं चडशे साहस कथा वाचूंक सोदताती. तेन्ना त्या साहित्याक ज्याका 'किशोर साहित्य' म्हणटात तें वय साहित्य आमी 'बालसाहित्यांतूच' घेवचें अशें म्हाका, निदान ह्या उलवपाखातीर

री, दिसले. म्हण हावे ' किशोरसाहित्या'चोच आस्पाव म्हणल्या ता उलयपांत घेतला.

प्रत्येक भाशेक इतिहास आसा. त्या भाशेंतुले साहित्याक रंग आसा. बालसाहित्याची परंपराय भाशा भाशांनी विंगड विंगड आसूंक शकता. पुण म्हणल्या मर्यादित गिन्यानामिती म्हाका सगलेय भाशांतुले बालसाहित्याचो विचार कोंक मेळना. हावे खंचेय भाशे भाशेचेर चड भर दिनास्ताना इंग्लीश, मराठी आनी अगदी उपयुक्तमानांतू कोंकणी भाशांतुले साहित्याचेरी विचार केला. पुण विचार सर्वांगानी जालाच अशें म्हणूंक जायना. त्रुटी आसात. त्रुटीचेर विचार करूंक जाय. पुण त्या त्रुटीचो अभ्यास करून त्यो त्रुटी भरून काडपाचे प्रयत्न जावपाखातीर ताजेर विचार जातलो अशी हांव आशा करतां.

उगम आनी विकास

बालसाहित्याचो उगम कसो आनी खंय जालो ? ह्या प्रश्नाक जाप दितास्तना ' पंचतंत्र ', ' इसापनीती ', ' अरेबियन नाईट्स ', हितोपदेश ह्या सारक्या काण्यांचो कोणाकय उगडास जालेबगर रावचो ना. ह्या काण्यांचो उगम मुखोदगत आसा हांतू दुबाव ना. पुण ह्यो काण्यो फक्त भुरग्यांखातीरच सांगिल्ल्यो कांय हो प्रश्न पडटा. देखीक पंचतंत्र घेवू या. ह्या काण्यानी जगांतुले सगलेय साहित्याचेर प्रभाव घाल्ला हें आयजूय सगलेय मानून करताती. पंचतंत्राचो जल्म इ. स. पांचवे शेंकड्या पयलीचो अशें खूब लोक मानताती. विष्णु शर्मान ज्या भुर्ग्यांक ह्यो काण्यो सांगिल्ल्यो ते पुणतशें नाशिल्ले. तांची पिराय तशी ल्हान नाशिल्ली. म्हणटकच ह्या काण्यांचो रोख जाण्ट्यांकडे चड आशिल्लो कांय असो मात्सो उभाव मारना. हितोपदेश हे पंचतंत्राचेंच एक वेगळें स्वरूप. हांतू भुर्ग्यांपरस जाण्ट्यांकच बोध भरपाकडेन चड कल आशिल्लो आसूंक शकता. हें साहित्य ' बालसाहित्य ' जालां तें जेन्ना तातुंतल्यो काण्यो पुस्तकरुपान मेळून भुर्ग्यांले हातांत पडल्यो तेन्ना. तशेंच इसापनीती विशीय सांगूंक येता. इसापनीतींतल्यो काण्यो चडशो लोककथा लोकांले मनोरंजनाखातीर रातचें उज्यालागींनसून सांगपाच्यो काण्यो हातू ' नीता ' आशिल्लो. ही ' नीता ' ख-या अर्थान बालसाहित्य जाल्ली ती पुस्तकरुपान भायर सरली तेन्ना. ' अरेबियन नाईट्स ' हांचेय उगमस्थान भारताच आसा हे काण्येविशीं सांगपाचें म्हळ्यार त्यो पुणपणान मनोरंजनाखातीरच सांगिल्ल्यो आसूं ये.

इसापनीतींतल्यो काण्यो चडशो म्हागिरच्यो. कालांतुल्यो. इ.स. जरी ख्रिस्तपूर्व सवे शेंकड्यांत जल्मीलो आशिल्लो तरी ताजे भावान खपतल्यो काण्यो ख्रिस्ताउपरांतचे आठ ते धाव्या शेंकड्यांत जल्मील्यो आसूंक शकतात. पंचतंत्र आनी इसापनीतींतल्यो काण्यो चडशो बोधपर आसात. आनी ह्या काण्यांचो आस्पाव बालसाहित्यांत आयज जाला तो ह्याच कारणान आमचीं भुर्गीं हो बोध घेवन बरी आवची म्हण. अर्थांत ह्या बोधाचो उपयोग भुर्ग्यांक जितलो आसा तितलोच जाण्ट्यांकुय आसता हेंबय खरें.

' अरेबियन नाईट्स ' ह्या काण्यांचो उगम जरी भारतांत जाल्लो आसलो तरी तांतु म्हागीर बसरा, बगदाद, (इराक),

पशिया, अरेबिया वगैरे देशांतुल्यो काण्योय रिगल्यो. हे काण्यांचो उपदेश मनोरंजनाखातीर आयलो ते मनोरंजन चडशे जाण्ट्यांचेच आसूये. कांय काण्यांचो त्या त्या काळानुले राजकारण्यांसांगाती संबंध आसा सो दिसता. काण्यो कोणाक आवडनाती ? जशो भुर्ग्यांक आवडताती तशे जाण्ट्यांकय आवडताती. जाल्यारी ह्या काण्यांचो जल्म सर्वसामान्य वर्गांतुलें जाण्ट्यांगेलें मनोरंजना हेतून जाल्ले आसची शक्यताय चड आसा अशी दिसता, ज्या वेगान आनी ज्या विस्तारान ह्या काण्यांचो प्रसार जाला त्या वेगान आनी विस्तारान हेर साहित्याचो प्रसार जावंक ना. फक्त लोकवेदच ह्या वेगान आनी विस्तारान प्रसार पावूंक शकताती आनी जे जाण्टे आनी चड लोकांगले मनाक भावता तेंच लोकवेद म्हणोन घेता आनी ताचो प्रसार जाता. आयज भुर्ग्यांखातीर आमी ज्यो काण्यो, जीं पदां सांगताती तीं अशीच प्रसार जावन आयिल्लीं, परंपरागत मुखोदगत जाल्ली लोकवेदाचीं आंगां आसात.

भुर्ग्यांखातीर बरयिल्लीं अशी खास पुस्तकां उजवाडाक आयलीं ती पयलीं १७४४ वर्सा. मनोरंजन करपाच्या उद्देशानच बरयिल्लीं ही पुस्तकां जॉन न्यूबरी (John Newbery) हाणे उजवाडाक हाडलीं आनी भुर्ग्यांली पुस्तकां, (Children's Books) खऱ्या अर्थांत जल्माक आयलीं. ताजे पयलीय थोडी पुस्तकां उजवाडाक आयिल्लीं पुण थोडीं. ' इसापनीती ' चोय ह्या पयल्या कांय पुस्तकांत आस्पाव आसा.

आमी बालसाहित्य म्हणटात ते असले भुर्ग्यांखातीर उजवाडा-यिल्लें साहित्याकूच. तेन्ना सुमार अड्डशीं वर्सां फाटीं उजवाडायिल्ल्या ह्या पुस्तकालागून बालसाहित्याचो जल्म जालो अशे म्हणूं ये. जेन्ना असले पुस्तकांक खर आमा म्हण उजवाडावपाक दिसलें तेन्ना ताणी जे जे काण्यो व भुर्ग्यांक सांगपासारक्यो आशिल्ल्यो ते ते काण्यांचो पुस्तकां उजवाडाक हाडपाचो सपाटो सुरु केन्ना. तांतू ' रॉबिन हूड ' ' रॉबिन क्रूओ ' ' ग्लीव्हर्स ट्रॅव्हल्स ' ' अरेबियन नाईट्स ' ह्या काण्यांचो आनी वरीकांचोय आस्पाव आशिल्लो ' रॉबिनहूड ' सारक्यो काण्यो ' रोमान्स ' म्हण प्रसिद्धीक पाविल्ल्यो ते काण्यांचोच भुर्ग्यांले साहित्यांत समावेश जालो.

१७४४ वर्सा उजवाडाक आयिले पुस्तकांतू ' टॉम थंब्स प्रॅट्टी सॉंग बूक ' (Tom Thumb's Pretty song book) हे नर्सरी व्हाईम्स म्हळ्यार बडबड गीतांचे संग्रहाचोय आस्पाव आशिल्लो. नर्सरी व्हाईम्स वा इंग्लीश बडबड गीतांचे संदर्भांत सांगपासारखी एक विशेष गजाल आसा. बीट्रीस एम व्हाईट ह्यो म्हण्टात, नर्सरी व्हाईम्स म्हळ्यार Metrica; Jingles Transmitted in Folk - lore and mechanically repeated by children at their play, without knowledge of their significance ' ... ' Many of them are beyond doubt survivals among children of May games, ring-songs and dances, rounds and kissing games which, earlier times, were played by adult थोडक्यांत

गांगपाचे म्हळ्यार ह्या गीतांचो अर्थ जाणून घेनास्तना भुर्गी ती गीतां म्हणतात. ती गीतां जाण्ट्यानी आपले मनोरंजनाखातीर रचिल्ली आसतलीं हातूंत दुबाव ना. सगलींच गीतां मनोरंजनाची आसतलीं अशेंय दिसना. देखीक ' जॅक अँड जिल ' हें गीत घेयात. हें गीत खऱ्या अर्थान एक दुःखांतिक ! पुण आमची भुर्गी ती मोट्या चवीन आनी उमेदीन म्हणटाली. नाटकय करताली. तशेंच आनी गीतां आसा ' हम्पटी डम्पटी ', ' रॉक जे बाय बेबी. '

बडबड गीतांतू अर्थ नाशिल्लें तरी त्या काळांतू उजवाडाविले पुस्तकांतुलें गद्य बालसाहित्य चड करून पयलींचेंच बोधपर काण्यांचेय आशिल्लें. न्यूबरीन थोडी मौलीक बरपावळय त्यावेळार उजवायली. १७५१ वरसा भुर्ग्याखातीर पयलें मासिक आयलें ' लिलीपुटीयन मॅगझिन, '

एकोणीसाव्या शेंकड्यांतू शेक्सपियरालें नाटकांच्या काव्यां-वांगडा हेर मौलिक पुस्तकांय भुर्ग्याखातीर बरवन उजवाडाक आयलीं. बरवप्यांत चार्ल डिकन्स, लुईस कॅरॉल (Alice in wonderland) हे सारखे नामनेचे लेखकय आशिल्ले. हें सगलें इंग्लंडांतू जाल्यार, अमेरिकेंत वॉशिंग्टन आयव्हिंग (Rip Van winkle, 1819) एच. बी. स्टोवे (Uncle Tour's Cabin 1852) हांगेले पुस्तकांनी आटलाटिकांच्या दोनीय किनाऱ्यावेल्या लोकांक-भुर्ग्यांक आनी जाण्ट्यांकूय- हामयलें आनी रडयलें.

१८६० वरसा रंगीत छपाईचें काम सुरू जालें. आनी भुर्ग्याले पुस्तकांक रंगीत स्वरूप मेळूंक लागलें रंगीत चित्रांच्या ह्या काळांत ज्यूलस व्हर्नल ' 20,000 leagues under the sea ' Around the world in 80 days ', आर. एल. स्टोव्ह-नमनाले ' ट्रेजर आयलंड ', ' ब्लॅक ऑरो ' ह्या पुस्तकांचे भुर्ग्याखातीर उक्तावण जालें. अमेरिकेंत मार्क ट्वेनाले टॉम सॉयर (१८७६) आनी जे. सी. हॅरीसाले ' अंकल रूम ' (१८८०) ही पुस्तकांय त्या काळांत प्रसिद्धीक आयलीं. एकोणवीसाव्या शेंकड्यांत आखेर कपलीगालें फस्ट जगल बुक (१८०४) भायर सरलें. विसाव्या शतकाचे सुरवातेक बॅरीले ' पीटर पॅन ' (१९०३), केनेथ ग्रॅहॅमाले ' विंड इन घी विलोम ' (१९०८) इटालीच्या कार्लु कोलोडीलें ' पिन्चियो ' (१८९०, अबकार १९११) हीं इंग्लीश बालसाहित्याच्या मळभार आयलीं. आधुनिक साहसकथांचो जल्म ह्याच काळांत जालो. ' मेक्सटन ब्लेक ' (मरार्णतुलो ' धनंजय ') ह्याच काळांत जालो. हें सगलें साहित्य बालसाहित्य म्हणोवन घेतलें की ना तें कळना. पुण सगळ्या लेखकांनी आनी पात्रांलया आनी उमेदीन वाचताले.

अमेरिकेंत ह्याच काळांत कॉमिक स्ट्रिप्सचो जल्म जालो आनी बालसाहित्याक एक नवें वळण लागलें. ह्या लेखकांपर चित्रांनी भुर्ग्यांक चड ओड लायली. आयजय पुस्तकांतूय काण्यो आचेंपस भुर्ग्यांक कॉमिकांची ओड चड आसा. ह्या क म्कसांत पयलीं सांगिलें सगलेंच काव्यांचें चित्रीकरण जाल्लें असा. ' पॉट डिस्नी ' कॉमि-क्साचे साम्राज्याचें सम्राटपद आपणायलें ह्याच काळांत आयजय ताजें कौतुक ल्हान व्हडांक सारकें दिसता.

विसाव्या शतकातुच भुर्ग्याखातीर निव्वळ मनोरंजन बरपावळीची सुरवात जाली. देखीक ' पीटर पॅन ' तातूंत बोध घेव सारखी कांयच ना. हे प्रकाराचें लेखन हाजे पयलीं जालां ते जाण्ट्यांखातीर. भुर्ग्याखातीर जाल्ले लेखनांत चडशें बोधपर जाल्यार गिन्यान दिवपी लेखनच चड आशिल्लें. जाण्ट्यांखातीर बरयिल्लें लेखन जेन्ना भुर्ग्याखातीर प्रसिद्ध जावपाक लागलें ते मनोरंजनाखातीरच जावपी बालसाहित्य येवपाक लागलें.

भारतीय भाशांनी भुर्ग्याखातीर जावपी बरपावळ चड करून स्वातंत्र्या उपरांतचेच उजवाडाक आयिली दिसता. पंचतंत्र, हितोपदेश भारतीय पुराणां रामायण, महाभारत हातूंतल्यो काणयो आनी भाशेतुले बालसाहित्य हांचो अणकार होचेशिवाय मौलिक अशें बालसाहित्य उजवाडाक येवप हें स्वातंत्र्या उपरांतच साध्य आशिल्लें आयजय चडशें बालसाहित्य भारतीय भाशांनी प्रसिद्ध जाता इंग्लीश साहित्याचो अणकार जावन, मौलिक बरयतले खूब कर्मसगले भाशांनी आडावो घेवप कठीण. देखीक मराठीतुलेच बालसाहित्य पळयतले जाल्यार ना. धों. ताम्हनकराले उपरांत मौलिक बरवप भा. रा. भागवत हे एकलेच चड करून नदरेंत भरपासारखे दिसता कारण कितीय आसूं पुण भारतीय भाशांनी बालसाहित्यांत मौलिक भर घालपी चड लोक नात हेंच खरें. साने गुरुजी, सुरेश कामत खानोलकर घाटे, मतकरी, कारे वर्गरे खूबशे मराठींत बरवप आसात पुण मराठी बालसाहित्यान नदरेंत भरशी कर्तुप करूं दाखोंवक ना हें खरें हाजें कारण पळयतलें जाल्यार एक दोन नामनेच्या हेर भाशांतले बरवप्यांकडेन एक नदर घालची पडटली.

कांय नामणेचे बरोवपी

हॅन्स ख्रिश्चन अँडरसन (१८०५ - ८७५) हें नांव खबर नाशिल्लो ह्याजगांत काणय मेळचो ना. १८०५ वरसा डेन्मार्कांत जल्माक आयिल्लो हां लेखक चड शिकूंक ना. पुण खूब भोंवला. जर्मनी, फ्रान्स, इटली, ग्रीस, टर्की, इंग्लंड, स्वीडन, स्पेन, पोर्तुगाल, ह्या सगल्या देशांनी भोवलो. थंच्यो लोककथा आयकल्यो. आनी आपलें अमर्याद कल्पनेन ताणें कथा सृष्टी उबी केली. तागेले कथेंत एखादी बरी कल्पना. ना जान्यार बोध आसतलोच. ताणे १५९ परीकथा बरयल्यो. तागेले प्रतिभेचेर बरयतना एलियाम ब्रेड्स्डॉर्फ म्हटा, ' The most important keys to the understanding of Hans Andersen's geuial simplicity of Mind... the ideas in Andusens works are always very simple... Hans Andersen is to the first Author in the world who managed to create a style which is couplelessly intellsible to children '

सर जेम्स मॅथ्यू बॅरी (१८६० - १९०७) (scotland) हे खरे नाटककार. हाणी खूब नाटकां आनी नवलीका बरयिल्यो. पुण भुर्ग्यांमदीं तो नामना पावलो ते तागेल्या ' पीटर पॅन ' (१९४) ह्या पात्राक लागून ताजे तें नाटक इतलें नामनेक पावलें की पीटर पॅनाले नावान एक नवे ' पौराणिक पात्र ' च जल्माक आयलें

कल्पनातीताचो तो एक उत्कृष्ट नमुनो जावन आसा.

‘किंग सॉलोमन्स माईन्स’ ही नवलीका बाचपी लोकांक मर हेन्री रायडर हॅगार्ड (१८२६ - ८२५) हें नांव नवीनआसचें न्हय. ताणो ताच्या नवलीकाय काचल्यांत आसतल्यो. ह्यो नवलीका बरीचप्री हेगार्डान साहमकथाचें एक नवें दालन उघडून इंग्लीश वाचप्यांक आफ्रिकेच्या जादूचें दर्शन करून दिल्लें आसा. इंग्लीशेतुल्या ह्या नवलीकांचो अणकार भारतीय भाशांनी जाल्लो आसा. भारतीय भुरग्यांनी इंग्लीश नवलीका वाचिल्ल्यो नासूंय पुण मराठी वा हेर भाशांनी वाचल्या आसतल्योच. हे दक्षिण आफ्रिकेंत बरीच वरसां काम केल्ले लेखक आपले कल्पनाशक्तीचे जोरार आफ्रिकेतुल्या घनदाट जंगलामदीं एक नवी मुष्टी उघी करतात.

हांवे घेतिल्ली ही तीनय नावां कल्पनाशक्तीचे सम्राट जावन आसात. ताणो आपल्या कल्पनाशक्तीचेर जी बरपावळ केली ताका लागून ते आपल्या पिरायेभायर खूब वरसां भुरग्यांले कल्पनाशक्तींत जगत आसात आनी जगत रावतले. मौलिक बालसाहित्याक ख-यानी खर गरज आसा ती अफाट कल्पनाशक्तीची.

आमगेले बालसाहित्यांत सद्यांय आमका पयली गरज दिसता ती बोधपर कथनाची. भुरग्यांखातीर बरयिले साहित्यांत कांयतरी बोध आसचो वा गिन्यान आसचें ही आमची सगल्यांची धारणा आसा. असलें साहित्य बरयता आस्तना लेखकांचेर एक दडपण येवंक शकता. कल्पनाशक्तीचेर मर्यादा येवंक शकता. ताका लागून साहित्य मिळमिळीत आनी रसविहीन जावंक शकता. भुरगीं वाचतलीं. पुण तें तांचें ध्यानांत उरत हें मात्र सांगप कठीण. म्हाका तरी दिसता की भारतीय भाशांतुलें साहित्यांत हे बोधपर नीतीमूल्यांचें उपस्थिती लागून तें साहित्य बरोवपा पयलींच काल - बाह्य (out-dated) जालां. निव्वळ मनोरंजनाखातीर बरयिले नितांत कल्पनाविलामांतुलें रम्य कथानकांचो भारतीय बालसाहित्यांत अभाव आसा अशें म्हजें प्रांजळ मत आसा. अंधश्रद्धा वाडची न्हय म्हण विज्ञानिक दृष्टीकोन दवरतना लेगीत कल्पनाशक्तीचे जोरार एक विलक्षण आकर्शक अशी कलाकृती निर्माण करपाक जाता आनी तसली कलाकृती निर्माण करपी एक न्हय धा लेखकांची भारतीय बालसाहित्याक गरज गरज आसा अशी म्हजी श्रद्धा आसा.

बालसाहित्याचो गरज भुरग्यांले मनांत साहित्य वाचपाची आवड निर्माण करपाखातीर आसा. ती वाचता आसतना ताका जर निर्मळ आनंद मेळ्ळो जायत तर तो म्हागिर चड वाचपाक प्रवृत्त जातलो आनी ताच्यांत वाचपाची गोडी निर्माण जातली. पुण आमी ताचे पयलेच वाचनांत ताका फक्त बोध दिवपी रसविहीन साहित्य दिल्लें जाल्यार तो म्हागिर फुडें वाचतलो कसो? बालसाहित्यान बोध भरचे परस फक्त वाचपाची गोडी निर्माण करपाचें कार्य करूंक जाय आनी करपाची तसली तांक आयचे भारतीय भाशांतुले बालसाहित्यांत ना अशें म्हजें एक बालसाहित्याचो बालपणांतुलो वाचक ह्या नात्यान म्हणणें आसा. भारतीय बालसाहित्यांतुलो हो एकूच एक व्हड अभाव.

कुळागर

आधुनिक बालसाहित्य आनी फुडार

आधुनिक बालसाहित्य म्हळ्यार आमचे मारके अंधानुकरणान बरोवपी एकठांय येवन आपले विचार, संस्कार बालमनाचेर दडपावपी लोकांगेली सामान्य बरपावळ. हातू आमी थारायिले मार्गावेल्यान वतात. आमका दिसता भुरग्यांक बोध, संस्कार करपाची गरज आसा. त्या प्रकारची बरपावळ तयार करूंक जाय. ती आमी करतात. भुरग्यांक विज्ञानाची गरज आसा. तांकां विज्ञान शिकवपाची गरज आसा. तें शिकोवपी बरपावळ आमी तयार करून

पाश्चात्य बरपावळीवेल्यान तांचो अणकार करून वा (अणकार करूनूच पुण मान्य करीनास्तना, ताचेर आदारून बरपावळ खूब प्रसिद्ध जाता. तातू भुरग्यांकडल्यान आमी जायती बरी कामांय करून घेतात. चोरांक धरप, स्मगलीगाचें कारस्थान उघडे करप, देशांचेर आयिल्लें सकट पयस करप वगैरे वगैरे. तसलें लिखाण जांवचे न्हय अशें म्हणी ना. तसलें लिखाण जांवचें न्हय म्हण हांवे म्हळें म्हण तें बंद जातलें अशेंय जावचें ना तें म्हाका खबर आसा. तसलें लिखाण जातलें. भुरगीं तें वाचतली. खूब लोकांक तें आवडतलेंय बी. पुण ख-यानी ही भुरगीं फुडें कितलें वाचतली आनी कितें वाचतली हाजोय अभ्यास करूंक जाय ह्या अभ्यासान एक नवीन दिशा मेळटली. अशें म्हाका दिसता. हें करप एकदम सोपें अशें म्हणीना. पुण एक सुचवन शें दिस्ता.

समजा आमी एक नेमाळें प्रसिद्ध केले. भुरग्यांखातीर तातू जायत्यो काण्यो घाल्यो. बोधपर बोध नातिल्यो, निव्वळ मनोरंजनाखातीर बरयिल्यो. विज्ञानकथा आनी एक प्रश्नाची वळेय तातू घातली. आनी भुरग्यांकडल्यान तांची नांवा घेनास्तना प्रतिक्रिया मागयल्यो. अशें कांय अंक नी केलें जाल्यार एक बरो अभ्यास करपाक मेळटलो.

भुरग्यांक कितेंय आवडटा म्हण आमी कितेंय दिवप काय असलो प्रश्न विचारपीय आसतले. भुरग्यांक कितें आवडटा तें दिना जाल्यार ती वाचपाची बंद करतली. फक्त पाठ्यपुस्तकां वाचून व्हड जाल्ले लोक आसतले ह्या जगांत. पुण हांवे आयकल्ले नावांत तरी असले कोणच नात. बालसाहित्याचो मुख्य उद्देश भुरग्यांनी वाचचें आनी मनन, चिंतन करचें असो आसल्यार तसले प्रवृत्तीक चालना दिवपी साहित्यच निर्मूक जाय हें खरें. आनी म्हज्या अल्प मतींत येता त्याप्रमाणे तसलें साहित्य अफाट कल्पनाशक्तीशिवाय जल्माक येवचे कठीण आसा.

ल्हानपणांतुलें बडबड गीतांच घेयात. अर्थहीन आसल्यार कितें जालें? उगडाम दवरपाक अर्थाची गरज खंय आसा? बडबड गीतांचो अर्थ मतींत घेनास्तना निव्वळ मनोरंजन करपाक जसो उपयोग जाता तसोच उपयोग बोधविहीन काण्यांचो मनोरंजन करपाकूच न्हय तर वाचपाची गोडी निर्माण करपाक जाता अशें परत सांगून हांव म्हगेलें हें उलवप समाप्त करतां.

देव बरें करूं !

कोंकणीतलो भुरग्यांचो लोकवेद :

काल आनी आयज

—तुकाराम रामा शेट

नमस्कार, भुरग्यांचो लोकवेद या विशयांत अभ्यास करपाक सोदपी हांव एक नवोच गडो आनी नवोच वावुरपी. या विशयांतलें बरेंचशें म्हाका खबर ना. काळाच्या संदर्भांत कोंकणीतल्या भुरग्यांच्या लोकवेदाचो उडटो नियाळ करपाचो यत्न करतां. चड थोडें जालें तर तुम्ही म्हाका आदार दिवचो अशी नमळायेची विनंती.

कोंकणी लोकवेदाचें दायज बरेंच गिरेस्त. हातूंत भुरग्यांच्या वेदाचो वांटो बरोच व्हडलो आसा. जर धाळां मांडार, सणापरवेक, शेतांत रोवणे वखतार कोंकणी लोक खूब खूब गायतात तर, आपल्या माणकुल्या भुरग्यांक वाडयताना तांची अर्थअपुरबाय करताना कितले गायतले. आनी ती मनमेकळी भुरगीं शेवण्यावरी कितली गायतलीं. कितलीं खेळटली.

परंपरेन लोकांच्या तोंडात घोळत आसलेले साहित्य, अशी जरी लोकवेदाची विसकटावणी करून सांगत आसले तरी ती भुरग्यांच्या वेदाच्या बडीक आंगलें कशें बसतली अशी ना. भुरग्यांच्या वेदांत परंपरेन वो अेका पिळगेकडल्यान दुसरे पिळगेकडे पावलेले बाल-साहित्य आसूं येता. आनी परंपरेमायेले अशें नवेंच बालसाहित्य लोकवेद जावन आसूं येता. भुरग्यांच्या वेदांत rigidity नासता. वयल्यान सादळमाणूच अदीक आसता. तें उतरांच्या जादूचें वा म्हणूया चमत्कृतीचें, तशेंच आयलें तशें गाळलें अशे वृत्तीचें आनी स्फूर्तीचें आसता, या वेदांतलो संदर्भ काळाप्रमाण, व्यक्तीप्रमाण आनी थळाप्रमाण बदललेले आसूं येता आनी कांय बदललेले आसातूय.

भुरग्यांच्या वेदाचें स्वरूप भुरग्यांखातीर अशें मुखेलपणान आसता. मागीर ताची रचना अज्ञान भुरग्यांनी करूं. आवयांनी करूं वा कोणेन जाण्टेल्यानी करूं. सणापरबावेळार, धाळा मांडार, शेतां रोपणेवेळार वो हेर वेळार जो लोकवेद आसता तो अमूक वेळेक वा विधीक असो आसता. तर भुरग्यांचो वेद अमक वा थराविक विधीक वा प्रसंगार उपकारायता असो ना. तो बाराय म्हयने परमळपी चंवर, सदांच पोसवणेचो व्हांवतो झरो. ताक. अमूकूच वेळेचे बंधन ना. तशेंच हेर लोकवेद थराविक लोकूच वापरतात. तशें भुरग्यांच्या वेदाचें ना. तशेंच थराविक विशयाचेर आनी थराविक प्रकारांत अशें ना. भुरग्यांचो वेद हो वेगवेगळ्यो विशयाचेर आनी वेगवेगळ्या प्रकारांत आसा. हातूंत आल्हो, बालगीतां, खेळगीतां, खेळ, नाच-गीतां. काणयो, उमाणी, उतरांचे खेळ अशे वेगवेगळे प्रकार येतात

सांगपाचें जाल्यार भुरग्यांच्या वेदाचो आंवाठ बरोच व्हड आसा. मनश्याचे जिणेत भुरग्यांच्या वेदान व्यापलेलो काळ आनी ताचे म्हत्व हे मतीत धरीत तर भुरग्यांच्या वेदाक बरीच वयली सुवात फावो जाता.

भुरग्याचो वेद हो भुरग्यांची जिणूच. भुरगी आनी तांचो वेद वेगळांव नन. भुरगी काणयांतल्या विश्वांत रमतात. खेळगीतांनी खेळतात. उमाण्यानी आनी उतरांच्या चमत्कृतींनी रंगतात. नाच-गीतांनी मोरावरी नाचतात, व्हडयाचो खेळ, मुठयांचो खेळ अश्या खेळांमी गुल्ल जातात. बालगीतांनी शेवण्यावरी गायतात. भुरग्यांच्या ओठांतलो तांचो वेद, भुरग्यांच्या जगपाचो मंत्रूच.

कोंकणीतलो भुरग्यांचो वेद हो गोंयांपुरतोच मेरीत ना. तो पुराय कोंकणभर पातळ्ळा. तशेंच कोंकणी समाज आसा थंय थंय आसा. सिंधुदुर्ग, गोंय, कारवार, कुमठा, अंकोला, कुंदापूर, मंगलोर, बेंगलोर, कोची या वाठारांतल्या कोंकणी समाजांत तो पातळ्ळा. वाठागप्रमाण ताच्या टेक्स्टांत आनी भाशेंत बदल जाल्लो दिश्टी पडटा.

गोंयच्या स्वातंत्र्यापयली आनी उपरान्त कांय तेप गोंयांत भुरग्यांचो वेद बरोच धोळटालो. आल्ह्यांच्या सुरार माणकुली भुरगीं न्हिदताली, जेवताली, नाचतालीं, खेळटाली.

बाळाचें चौ दिसांचे न्हाणू

सारयलें शे ५ णू

बाळा तू जो जो ५ रे

बाळा तू जो जो ५ रे

...

...

अशे तरेच्या पाळणे गीताच्या सुगत बागश्या दिसा 'कृश्याचें आंगलें' घातलेले पिटकुलें भुरगें फुलांच्या पाळण्यांत धोलतालें त्या पाळणे गीतांतल्या पाळण्यांक, शंभर वावां दोरी, वयर माणकांच्यो राशी आनी आमत्रा तुमयांची खेळणीं आसतली.

जय म्हाज्या बाळाकडे

जय क रीना ५

आनी खेळट्या म्हाज्या बाळांकरे

उलो क ५ रीना

अशें गावन गावन माणकुल्या भुरग्याक मायेमोगान धोलायताली

आनी न्हीदयताली. दाव्या हाताच्या तळव्यार उजव्या हाताचें बोट
नाचोवन म्हण्टाली-

येथें येथें येथें येथें

कर रे मोरा

बाबा ना घरा आता

आई घाली चारा

चारा खाती पाणी मिती

मोर उडोन जाती

भू ५ री.

अेकाच पायान मोर नाचतालो कांय

गोडाचो भोवो तरी मागतालो कांय

कुडको दिल्यार पोर रडटालो कांय

सगळो दिल्यार पोर खातालो कांय.

आवय हाताच्या तळव्यार बोट नाचयता तें पळोवन भुरगेंय आपल्या
हाताच्या तळव्यार बोट नाचयताले.

लाडू कर गे

लाडू कर गे

अम्माई

अेक लाडू

करपा लो

सोयरो बाबडो

झडपाडलो

अेक लाडू

तुपान खांव

संवगड्या वांगडा

खेळोंक जाव

आवय हें गीत गावन लाडू वळपाची हालचाल भुरग्याक शिकयताली
आनी ल्हान भुरग्याक खावपा जेवपाक प्रवृत्त करताली.

थोट्या पांयांक भींग लाया

सरपळी शेणली गया

थोट्या पांयांक भींग लाया

सरपळी शेणली गया

वा

नाच खाण्या नाच

भोव्याक दुडू पांच

छाप्पी म्हणून नाचतालो

सगळें सानान मागतालो

नाच खाण्या पायानी

आफोवन व्हेलो रायानी

अशें गायत आवय आपल्या हातानी भुरग्याच्या खाक्यांक धरून वयर
सकयल करीत नाचताली ' आश्यांड मि श्यां ' वा ' घोणी घोणी
पांखटे हालय गें ' ही गीतां गावन ल्हान भुरग्यांक आपल्या पावला-
चेर वयर सकयल करीत खेळयताली.

यो गें तूं घुगी ५

आमाडयार उबी ५

रडटल्या बाबा क

यांवय वेगी ५

अशे गावन आवय भुरग्याक अंय घालताली आनी वोगी करताली.

धाकटुली भुरगी ल्हानाची व्हड जाताली. तांका पांय फुटाले-
ती घरा भायर आंगणांत वयताली. हेर भुरग्यांवांगडा वाड्या
भोवतालीं. तांच्या वांगडा ' पीकपीक घो डो मामालो चे डो ' अशें
गायत घोड्या माडयेचो खेळ खेळटाली.

आखो माखो

तेल माखो

तेचकाराचो

डबो फुटलो

तेल मे तेल

अशें गायत, सगळी भुरगीं खांब्यानी, माड्यांनी खेळटालीं. ' क्यांव
म्यांव ' करीत खेळटाली. ' आपालिपा सायलिपा ' गायत, कुटुंयो
वा हूच्युस्त ालीत लिपपाचो खेळ खेळटाली.

जगमाच्या वखतार, चिरपुटांच्या वखतार

चानये चानये

गोड कर

हुनरा हुनरा

मोव कर

अशें गायत चानयेक कुकुंटार आनी हुनराक मुकुंटार आफयत ठाव-
यले जगम चोळून चोळून चानयेकडल्यान आनी हुनराकडल्यान ते
जगम गोड आनी मोव करून घेताली आनी निमाणी घाताली.
आंब्याच्या पिकेवखतार झाडार पिकोन लाल्लूक जाल्लो आंबो उडो-
वपाक वाऱ्याक आफयताना पेडणेची भुरगीं गायतालीं-

घोरे वाऱ्या कासासून

आमाडी पाड म्हाका घोसासून

तर अंत्रुजेंतली भुरगीं अशीं गायतालीं-

वाऱ्या वाऱ्या यो यो

पान पडल्यार तुकां

आमो पडल्यार म्हाका

मात्शें काणकोणची भुरगीं गायतालीं-

वाऱ्या वाऱ्या धांवन यो

शेळेशीत जेवन यो

कोंब्या उदक लावन यो

म्हाका अेक आंबो उडय.

पावसात वोत, आनी वोतांत पावस शिडशिडटानाचो अप्रूप
देखाव पळोवन, खोशी जावन-

उनात आनी पावस

माकडाचें लग्गिन

उनात आनी पावस

माकडाचें लग्गिन

अशें गायत भुरगीं माकडाचें लग्गिन लायताली. तर सुकत
घातलेले भात राखताना तशेंच हेर वेळारूय भुरगीं गायतालीं-

काणी काणी कोतवा
 म्हातारेत्या नातवा
 भात घातलें वोतवा—
 धवो बैल आयलो
 चायण गेलो
 काळो बैल आयलो
 खावन गेलो
 कित्याक रे
 बैला खालें ?
 म्हाका म्हातारेन वाडलें ना
 कित्याक रे म्हातारे
 वाडलें ना ?
 शेत म्हाकां पिकलें ना
 कित्याक रे शेता पिकलें ना ?
 पावस म्हाका पडलो ना
 कित्याक रे पावसा पडलो ना ?
 बेबो म्हाका रडलो ना
 कित्याक रे बेब्या रडलो ना
 म्हजो रडपाचो तेप जालो ना

(माशें, काणकोण)

सत्तरीतली भुरगीं झोपळ्याचेर धोलताना अशी गायतालीं—

या आट्यातळसून त्या आट्यातळसून
 कोळशे लोटीयाले कोळशे लोटीयाले
 खंयसून रे मामा जायशीत
 केगदी पोंदसून केगदी पोंदसून
 केगदीचें केगादच काडशीत
 तुज्या मरे खोयशीत तुज्याक मरे खोयशीत
 माजो तुरो तुजो तुरो देवांचो देवांचो
 फाटीर झेलो फुलांचो फुलांचो
 फुलता तसो फुलान फुलान
 झेलता तसो झेलाने झेलाने
 हालता तसो हालाने हालाने
 धोलता तसो धोलाने धोलाने

भुरगीं 'आठो दिठोचो खेळ खेळटाली.' 'इल्लीशी सुरी
 नातयेन पुरी, अका झाडाक धवे गाडगेच गाडगे' अशी उमाणी
 घालताली. सांजवेळा आपल्या आवयच्या वा आज्ञेच्या कुशीक
 न्हिदताना गाय आनी वाघ, शेवणें आनी डुबडुकें, येथभर येथुली,
 मूय आनी वानोर, आटुलें किटुलें, आठवो विठवो, कोलो आनी
 मानगें शेणाचें घर बांदपी कोलो आनी मेणाचें घर बांदपी कोली
 असल्यो कितल्योश्योच काणयो आयकताली तशेच सांगताली.
 'असली, काणी/राजा राणी/सकाळी फुडें/पराणी' अशें निमाणी
 म्हण्टल्यानंतर भुरगीं न्हिदताली. अशेतरेन 'भुरगींचो संबंद दिसूच
 तांच्या वेदांत सारतालो. फाटल्या काळासकून तर ही त्रिणेपद्धत
 जाल्ली. वेदांतल्यानूच भुरगीं जगतालीं आनी ल्हानाची व्हड
 जातालीं.

भुरग्यांच्या वेदांतल्यान भुरग्यांच्या जिवेर कोंकणी भास
 खेळटाली आनी तिगून उरताली तशेच भुरग्यांक शिक्षण मेळटाले.
 शाळेंत वचनास्तना लेगीत भुरग्यांक— मनोरंजना वांगडा भोवतणचीं
 वळख जाताली. शेवण्या सावदांकडे, झाडांकडे, वाऱ्याकडे अकूण
 सैमाकडे संबंद दवरतालीं. भुरग्यांच्या काळजांत आपले भूंयेचो
 अभिमान बळावतालो भुरगीं काणयांच्या कल्पीत जगांत वावुरताली
 आनी या काणयांतल्यान समाजांतल्या वेगवेगळ्या व्यक्तिची वळख
 जाताली. भुरग्यांचो वेद हे निजाचें बालसाहित्य आनी कोंकणी
 संस्कृतायेची मूस. हातूंतल्यान बरे संस्कार जाताले आनी कोंकणी
 बालमनाची घडण जाताली. पुण ही स्थिती फुडें तशीच उल्लेख ना.
 गोंयचें स्वातंत्र्या उपरान्त जी आयची शिक्षण पद्धत सुरू जाली ते
 पद्धतीक लागून, तशेंच गोंयांत सगळीकडें आनी सगळ्यांखातीर
 कोंकणी माध्यमातल्यान शिक्षण जाले ना ताका लागून आनी
 ल्हान पिरायेकच भुरगीं हेर भासांतल्यान शिक्षण घेत आसल्या-
 कारणान पारंपारीक बालगीतां आनी हेर भुरग्यांचो वेद भुरग्यांच्यो
 वोठार घोळना जालो. ताच्या जाग्यार 'Jack and Jill'
 चें युग केजी आनी हेर शाळांतल्यान सुरू जाले. चुकोन
 खंयतरी भुरगीं बालगीतां गायतात, काणयो आयकतात
 भुरग्यांक आनी तांच्या आवय बापायांक आल्ल्यो, बाल-
 गीतां, खेळगीतां काणयो हांचो विसर पडत चल्ता. पारंपारिक
 बालगीतां गायनाच्या परंपरेकूच खंड पडत चल्ता. कोंकणी भाशेंत-
 तल्यान भुरगीं बालगीतां गायनात. काणयो सांगिनात. भुरग्यांच्या
 जिवेवयलें अचळय अभिव्यक्तीचें साधन ना जायत गेलां. त्या
 कारणान कोंकणी बालमन मूटटेंत चल्तां. तशेच पारंपारिक बाल-
 काणयो सांगपी आज्योय उरूंक नात. तालार आल्ल्यो गावन
 आपल्या भुरग्याची अर्थअपुरबाय करपी आवययोय पातळ जाल्यात
 भुरग्यांचो वेद जो किदें उल्ला तो सगळो शेणत वचपाचे वाटेर
 आसा.

आमी कोंकणी मनीस, कर्तृत्वहीण मनीस न्हय. आमी आमचो
 भुरग्यांचो वेद 'काळाचें खातें' करपाक दिवचे नात. आमी हे धन
 राखपाचे यत्न केल्यात आनी फुडेंय करतले. हें दायज आमच्या
 फुडल्या पिळग्यामेरेन पावयतले असो आमचो हावेस आसा. भुरग्यांचो
 वेद थोडो अक्षरबद्ध जाला तशेच तो राखपाक आनी रुजवपाक
 हाडपाक तळमळीन आनी जिस्तीन पावलां पडपाक लागल्यांत, हें
 या मळार चलतल्या वावरावयल्यान दिसून येता. तरीय हो चलता
 तो वावर सामकोच थोडो आसा.

भुरग्यांचो वेद पुंजावन लापून हाडलेली कांय पुस्तकां म्हाका
 मेळ्ळीं. आचार्य रामचंद्र शंकर नायक हांचें 'भुरग्याली वेद. पयलो
 वांटो', हें पुस्तक १९४८ सालांत गोमन्तक छापखान्याचो धनी
 गिरगांव मुंबई हाणी उजवाडायलां. हातूंत पुंजायल्ल्यो स बालकाणयो
 आसात चोरून खोर खातल्या आनी हेरांक उपाशी उडयतल्या,
 निमाणी उदकांत बुडटल्या चोर — मांजराची काणी आसा— 'कवडो
 कित्याक रडटा' ही घोव बायलेविशीं काणी कवडी आनी कवडुली
 या शेवण्यांच्या रूपकांतल्यान सांगल्या. सवणें ते किदें ? पुण राजाकडे
 सर ! ही मस्न्या आनी आडांगी शेवण्याची काणी, मुडीचें वळगें हे

काणयेंत कोलो आपले बुद्दीन बळीश्ट वाचाकडे खुस्ती निखता 'किटूर आनी कीड' हे काणयेंत अंक खावपीच दुसऱ्याचें भक्ष्य जाता. भंग त्या मानग्याचें हें काणयेंत दुष्ट कोल्याचें संगतीक लागून सादे भोळे मानगें हुळपून मरता. या पुस्तकांत आदली आनी लोकवेदाची निवळ कोंकणी भास वाचूक मेळटा. तशेंच ह्यो काणयो भुरग्यांच्या भाशेंत सांगल्यात आनी काणी सांगपाची शैली पारंपारिक कथनांची आसा. आचार्याचें हें पुस्तक पयलो वांटो आसा. फुडले वांटें खंय आसात काय ?

म्हातारी, म्हातारेचो आळशी पूत, राजा, रानसुंदरी, म्हालो या लोकवेदांतल्या पात्रांतल्यान भौ. पुंडलीक नागायण नायक हांची 'रानसुंदरी' ही कवनकाणी अपुरबाय प्रकाशनान १९७४ वर्सा उजवाडाक हाडल्या. ही कवनकाणी संवादांतल्यान केल्याल्यान ती भुरग्यांनी नाट्य रुपान माचयेरुप हाडल्या. भौ. डॉ. मनोहरराय सरदेसाय हाणी गीत कथेंत रूपकारलेली 'सांगराची कुराड' आनी विजयाबाय सरमळकार हाणी 'मानगे आनी माकड' वसवसो पेटलो, शक्ते परस युक्त श्रेश्ठ हातूंत तानेल्लो कावळो, अश्या काणयांचे 'गांठलें' ही पुस्तका जागान १९७९ वर्सा उजवाडावन भारतीय भासातलो भुरग्यांचो वेद कोंकणी भुरग्यांच्या हातांत दिला.

भौ. श्याम वेरेंकार या नामनेच्या लोकवेदाच्या जाणकारान पुंजायल्ली कुंड्या कुस्कूर ही काणी जाग प्रकाशनान '९७' आंतर-राष्ट्रीय भुरग्या वर्सांत प्रकाशीत केल्या. आठवो बिठवो ही काणी णवेच्या कोंकणी वाचन पाठांत आसपावन भुरग्यांकडे पावयल्या भौ. लुझियो रोड्रिगीश हांच्या *Soiland Soul of Konkani falk Tales*. या पुस्तकांत वट्ट ० लोकां काणयो अंकठांय केल्ल्यो आसात. हांतुनली अंक राकेसाची, पांच नितीकथा, पंदरा काणयो राजाराणी, राजकुंवर आनी राजकुंवरी हांच्याविशीं आसात उरलेल्यो युक्तीस हेर लोकां काणयो आसात.

आटलाक पेटलाक हें श्री. पांडुरंग फळदेसाय हांचे काणयांचे पुस्तक राजहंस वितरण हाणी १९८३ सालांत उजवाडायलां. हातूंत दोन काणयो आसात. पयलो जोतिशी तोळभटाची आनी दुसरी आटलाक पेटलाक ही बालकाणी अंक व्हडलो भाव काणी सांगता आनी दोन भुरगे ती आयकता आनी मदीं मदीं विचारता, अश्या फार्यांतल्यान आटलाक पेटलाक ही काणी पुडें वता. ही काणी फळदेसाय हाणी आपल्या बगपांतल्यान फुलयल्या. नोवेंबर ८४ च्या मासुनोच्या अंकांत श्री. तुकाराम शेट हाणी पुंजायल्ली खाम भुरग्यांचो गावपाची चवदा पारंपारीक बालगीतां उजवाडाक हाडल्यांत.

भुरग्यांच्या वेदाच्या मळार बरोच आनी म्हत्वाचो वावर सौ. कमलादेवी राव देशपांडे हाणी केला तांचे बापूय कौ. आचार्य रामचंद्र शंकर नायक हाचेकडसून या वावराचो आनी साहित्याचो वारसो मेळ्ळा. 'ताई' या नांवान ताणी भुरग्यांच्यो कार्यावळी पणजी आकाशवाणी वयल्यान- वितरयल्यात ताईचें 'गिजबिजलें' हें काणयांचे पुस्तक १९८५ सालांत खेळ आनी सांस्कृतीक खात्यान उजवाडायलां. हातूंत पंधरा काणयो आसात. हांतूंत गमचे गमावले, राजाचे कुले चांचावले, चड शाण्याक फातरां शीत, धुंव तोंडुलें खांव

किडुलें, कुटुहम, म्हज्या नशीवान हांव, रात आंधळो जांवय, अश्यो काणयो माणकुल्या भुरग्यांक मानवत अश्योच आसात. हातूंत काणी सांगपाची शैली बरेतरेन राखल्या. सौ. कमलादेवी राव देशपांडे हांचे 'गोंयकाराले पडवेर' हें एक म्हत्वाचें भुरग्यांच्या लोकवेदाचें पुस्तक कला अकादमीन उजवाडायलां. उजवाडावपाचें वर्स पुस्तकांत दिवंक ना. हातूंत १३१ गीतां आसात. हातूंत आवयन भुरग्यांखातीर गावपाच्यो चडांत चड आल्ल्यो आसात.

देखीक :-

आंदा बांदां गिरगोर चांदा

वाटीभर-गंधा शिपीभर अक्षदा

बाबाच्या (बायेच्या) कपलाक ती ती !

तशेंच अंक पांय नाचये रे मुरारीं, जनाली गे ५ बाये अिदू ५ ली; थोट्या मिण्या का कांड रे फोव, जय गो बाय जयी बिलून खाली सोयीं अश्यो कितल्योश्योच आलुवो आनाळचो गुनाळचो, आणकू माणकुल्यो, आप्पड पाप्पड अशी भुरग्यांखातीर खेळगीतां, कल्पना कल्पना उदक तापयगो, खेत्याच्या पिला तुजो घोव खंय गेलो, नागडो वतालो खंयरे वतालो अशी बालगीतां. भौ. ताईन आपले मोपे भाशेन या सगळ्यां गीतांक निवेदन बरयलां त्या कारणान गीत केन्ना गावपाचें कशें गावपाचें ते बरेतरेन कळटा. तसेंच तांचें 'चिरमल्यो' ह्या पुस्तकांत बरीच बालगीतां आसात. या पुस्तकांत लोकवेद अशें नमूद केल्लें तर स्पश्ट जावपाचें पुस्तकांत चित्रां आमल्यासल्यान हें पुस्तक सोबित जालां.

गालगीतां, खेळगीतां काणयो अश्या भुरग्यांच्या वेदाचें पुनरु-ज्जीवन करपाच्या प्रकल्पाखाली गोंयची बालगीतां, आनी खेळगीतां हें खाम भुरग्यांखातीर पुस्तक हजारानी प्रतीनी १९ ६ सालांत आनी १९८७ सालांत गोवा कोंकणी अकादेमीन उजवाडायलें. तुकाराम शेट हाणी या पुस्तकातली बालगीतां पुंजयल्यात, या पुस्तकांतली गीतां बालशाळा (K. G.), बालवाडी, आंगणवाडी, पूर्व प्राथमीक शाळा, प्राथमीक शाळा हातुंतल्या भुरग्यांक शिकोवपाक फावो अशी वेंचीक आसात. बालगीतांचे हें पुस्तक विशेश नदर दवरून तयार केलां. या पुस्तकांत Action Songs (नाचगीतां), खेळगीतां, बालगीतां, उाणी अशें वर्गवारीन मांडल्यात. हे पुस्तक बालवाडी, आंगणवाडी केजीतल्या शेंकड्यांनी शिक्षिकांकडे पावलां. गोवा कोंकणी अकादेमीन शाळांत आयोजित केल्ल्या बालमेळांतल्यान हजारानी भुरग्यांकडे हें पुस्तक पावलां तशेंच या बालमेळांत हजारानी भुरगी- ही गीतां, बालकविता, गावपाक शिकल्यात. आनी काणयो आयकून खोशी जाल्यांत. १९८६ सालांत गोवा कोंकणी अकादमीन अंका दिसाच्या शिबिरांत ८५ केजी आनी मुळाव्या शाळांतल्या शिक्षिकांक आनी शिक्षिकांक Action Songs (नाचगीतां) बालगीतां, खेळगीतां आनी काणयो हांचे प्रशिक्षण दिले. त्यावळार शिबिरांयिनी सांगलें, 'आमका आमच्या भुरगेपणातली याद जाली. आमी बालगीतां वितरलेली. तांची परतून याद जाली. आमी ही आमच्या विद्यार्थ्यांक शिकयतली. अकादमीच्या वावराक श्री. तुकाराम शेट हांच्या सांगाताक भुरग्यांव कवी रमेश वेळुस्कार, प्रभा धुंगट, शकुंतला आर्सेकार, माया सर-

उमाय, प्रेमानंद वेळुस्कार, हिंरा शेट, सुवामिनी नायक, भुरग्यांचो वेद आपल्या जिबेर सांबाळपी सर्गवामी श्री मती मोलू धर्मा चोडणकार आनी बालकलाकार अशे कितलेशेच वावुरले.

खामा भुरग्यांवातीर पुंजायल्ल्यो कांय काणयो कोंकण टाय-म्हाच्या चवथ-स्वातंत्र्यदीन अंक १९८६, ८७, ८८ या अंकानी उजवाडाक येयल्यात. या काणयांत मूय आनी वानोर, आनुल्लेची हुनूल्ही, कांवळो आनी तांती, गाय आनी वाघ, शेवणे आनी डुबडुके, येथार येथुलो, शेतकार जानी भट, शेतकार आनी खाजोळी बायल, अर्दपिसो, हूदी, कोलो आनी कोलो, कोलो आनी गाढव, आटुलें आनी किटुलें, कोलो आनी मानगें ह्यो आसात हातूंतल्यो मूय आनी वानोर, शेवणे आनी डुबडुके, गाय आनी वाघ ह्यो काणयो मदी मदी गावन सांगपाच्यो आसात. ह्या कोंकणी बालकाणयो संसारातल्या भुरग्यांच्या वेदाक देणे जावंक शकता इतल्यो त्यो विशेश बऱ्यो आनी देखदिण्यो आसात, त्याभायर पातोळ्याची काणी, तवश्याची काणी, शेतकार आनी माकड, तवल्याची काणी, कुल्लेची काणी, वुबूर राजा, भावभयणा, भटभटीण अश्यो खुबश्यो कालकाणयो, तशेंच बालगीतां आनी आल्ल्यो कॅसेटीनी राखोन दवल्ल्यात.

बालवाडी, आंगणवाडी शिक्षिकांक पारंपारीक बालगीतां, खेळगीतां, काणयो हांच्या वांगडाच बालकविता, नावगीतां. संगीताच्या साजाचेर बालगीतरचना, उमाणी, खेळ, हांचे चार-पांच दिसांचे प्रशिक्षणां दिवपाचो वावर चलता. या यत्नाक बालगीत निकेतन अशें नाव दवल्लें. आयजमेरेन तीन वर्सांत अँकडीलाच्या आंगणवाडी वर्कर्स ट्रेनिंग सेंटरांतल्या ५० आंगणवाडी, बालवाडी शिक्षिकांक प्रशिक्षीत करून भुरग्यांच्या वेदांत सामकें संस्कारीत केल्यात. आयज ह्यो शिक्षिका आपापल्या बालवाडीनी, आंगणवाडीनी आपल्या भुरग्यांक ही बालगीतां शिकयत आसात. या वावराक पारंपारीक बालगीतांच्या पुनरुज्जीवनाचे संकल्पक श्री. तुकाराम शेट हांच्या वांगडा नामनेचे कवी, लेखक कलाकार शिक्षिका, संगीतकार, लोकवेदाचे जाणकार हांचो मोऱ्यादीक आदार जाला. बालगीत निकेतनान तयार केल्ल्या अभ्यासक्रमाचें प्रशिक्षण गोंयच्या राज्य शिक्षण संस्थेन आपल्या तीस पूर्व प्राथमीक शिक्षिकांक दिलां. राज्य शिक्षण संस्थेन पूर्व प्राथमीक शिक्षिकांक मार्गदर्शन जांवचे याखातीर भुरग्यांच्या वेदाच्या आदारान संकलीत पुस्तक तयार केलां तें बेगीनूच उजवाडाक येवपाचे आसा. आकाशवाणी पणजी केंद्रान काणयो आनी बालगीतां खुबूच वितरायल्यात. तशेंच 'हुनीर आनी घोळकें' ही काणी गीतांच्या रुपकारान भुरग्यांमेरेन पावयल्यो. आकाशवाणचें कार्य या मळार बरेंच आसा.

अंत्र १९८९ वर्सा मणिपालाक भरले या अखील भारतीय कोंकणी साहित्य परीशदेच्या १७ व्या अधिवेशनाच्या भांगराच्या महोत्सवांत शिशूगीताचेर पेपर वाचून जाल्या उपरांत सी. लक्ष्मीदेवी कामत आनी पंगडान काय आल्ल्यो आनी काय बालगीतां सादर करून भुरग्यांच्या वेदाक अखील भारतांत कोंकणी व्यासपीठ मेळोवन दिलें.

भुरग्यांच्या वेदांतली अंक बरी आनी नवी गजाल म्हण्टल्यार गुरुप्रसाद कोंकणी सभा कुंदापूर, या संस्थेच्या पालवान विकास लायव् कसेटस् विजयनगर बेंगलोर हाणी एक कसेट तयार केल्या. हे कॅसेटीत एकवटेन भुरग्यांचीं गीतां आनी दुसरेवटेन कोंकणी भजनां आसात, या भुरग्यांच्या गीतांत चडश्यो आल्ल्यो आनी कांय बालगीतां आसात, या गीतांक बरेतरेन संगीत दिला तशेंच मुळाव्योच चाली आकर्शक केल्यात या कारणान गीतां बरीं जाल्यात. ही कॅसेट म्हण्टल्यार कोंकणी समाजाक अभिमानाची गजाल जाल्या. हातूंत- आक्का म्हाका ताक नाका 'आनी गजा गजा मलाक्का' ही उडटे चालीतली बालगीतां आयकोपाक बरी आसल्या कारणान लोकमान्यताय मेळयतली. हातूंतले अंक गीत अशें आसा-

आक्का म्हाका ताक नाका
केळचा फोडी वाड म्हाका
आक्का गेली ताकाक
मुण्यान धरलें नाकाक
सोडी बिगले नाक
दितां तुकां ताक
आक्का म्हाका ताक नाका
केळचा फोडी वाड म्हाका

फुडले आल्ल्येत आमच्या कानांत धुंगूमवाळे खुळखुळांनी--

पाव नंदन पाव नंदन
धावे रे पैया
खेळूक गेल्लो चेडांक आमगो
धरकड आपयात
पाव नंदन कोरचेकडे
खेळूक गेल्लो वे ?
गेल्ल्याल कोको
मुण्यान धल्ल म्हण
उपाशी पडटोल वे ?
पाव नंदन चेडांक
सगळें चंदन
कुडको बिडको दिल्यार
उडीन सोडीन
सगळो बिगळो दिल्यार
खावन सोडीन.

कोंकणी समाजांत भुरग्यांच्या वेदाविशी जाण आसा ही बरी गजाल. हे जाणीवेल्यान आनी जापसालदारेतल्यान भुरग्यांच्या वेदाविशी वावर चल्ला.

नव्या बालसाहित्याचो अभ्यास करीत तर अंक विशेश नदरेन येता आनी तें म्हणजे, भुरग्यांच्या वेदाच्या घाटातल्यान नव बालसाहित्याची निर्मणी. भुरग्यांच्या वेदाचो घाट विशेश तसोच पोपुलर आसता. या घाटाचो वा सुरवातीच्या वोळींचो आदार घेवन कांय बालकविता बरोवंक लागल्या. देखीक आसो मासो आनी आठी दिठोच्या सांच्यातली बालकविता-

आठो दिठो
पेर दिठो
पेरी वयलो
कीर दिठो
पिकें पिके
पॅर दिठो
पॅरावयली
चोंच दिठो

(कोंकण टायम्स, डिसें. ८७-मार्च-८८)

भरत नायक हांची बालकविता-

पदेर पदेर पांव
फांतोड जाली धांव
उंडे कांकणा खांव
रावता तुका गांव
... ..
... ..

(मार्तुती नोवेंबर ८४)

हे बालकवितेचो घाट सुरवातीक साधला. अशोक भोसलो
ही बालकविता-

मातू मातू चिरयो
हुरयो
कोणाक जाय शेत
कोणाक जाय भात
म्हाका जाय शेत
शेतांत पिकता भात
... ..
... ..

(मार्तुती डिसें. ८४)

ही बालकविता भुरग्यांच्या वेदाच्या घाटांत बरयल्या तशेच कावळो आनी म्हातारी (कोंकण टायम्स डिसें. ८७) ही काणी अशोक भोसले हाणी गावन सांगपाच्या भुरग्यांच्या वेदाच्या घाटांत बरयल्या. सांगचे अशें- भुरग्यांच्या वेदाच्या पिळाक मातयेच्या बळग्यार नवें बालसाहित्य किल्लत आसा. नव्या बरपाक भुरग्यांच्या वेदांतल्यान स्फूर्ती मेळत आसा. तशेच नवे बरप वेदाच्या रूपाक येता आसा. जी गीतां भुरग्यांच्यो वोंठार घोळतात तीं कांय अशी आसात- डॉ. मनोहरराय सरदेसाय हांची बिल्बाय, बिलूबाय कोणे खाली साय, आयज तुजो वाढदीस गोड गोड दीस, डॉ. र. वि. पंडीत हांचें ' पावसा पावसा यो रे यो शेतांत म्हज्या खेळूक यो, श्री. चाफा डिकॉस्ता हांचें ' कोमले बाबानो साद रे घालात आमगेर आयज बाबू जाला, श्री. रमेश वेळुस्कार हांचे ' बाबू शाणो भांगरा गोणो ' शेतात एक बी रोवचें ताका कुमांनी पिकचें तशेंशें या गीतांचे जालां. ही गीतां भुरग्याकडल्यान लोकवेदावरां परतून मेळतात.

कुळागर

नवें कोंकणी साहित्य बरयतना भुरग्यांच्या वेदाचो उपेग करपाक लागल्या देखीक गोकुळदास प्रभू हाच्या ' सोय-याखातीर ' हे कथेत सोय-याची वाट पळेत रावपी ल्हान चलयेंचें भावविश्व प्रगटायताना कोच्चीतल्या शैलीतल्या बालगीताचो उल्लेख जाला. देखीक-

आक्का गेली तात्काक
मुण्यान धरलें नाकाक
सोडीत मिजें नाक
धरी तुजें ताक

तशेंच -

कायळ्या तू गोंयां गेल्लोत (१) वे ?
पुत्तोलें मामाक दिक्कोल (१) वे ?
यो म्हण्टाल (१) वे ?
येतोल (१) म्हण्टाश (१) वें ?

अशेतरेन आयज भुरग्यांचो वेद आनी बरप अकामेकांच्या हातांत हात घालून चलत आसा. आनी कोंकणी भुरग्यांच्या मनाचीच न्हय तर कोंकणी वाठारांत असलेल्या हेर भाशीक भुरग्यांच्या मनाचीय पोसवण करता.

भुरग्यांचो वेद कोंकणी समाज मनाच्या भायर भितर रिगलेलो आसा. भुरग्यांचें काळीज हेंज या वेदाची पाळां मुळां आनी ओठावयलो वेद होच तांची पानां, फुलां आनी फळां. तो जसो सिंधु-दुर्ग, गोंयां, कारवार, कुमठा, कुंदापूर, मंगलोर, कोची या वाठारांत आसा तसोच तो आपल्या विंगड विंगड रुपांनी आनी कळांनी दिश्टावो दिता. तो आयज इंग्लीश संस्कृतायेच्या आनी वेगान धुंवपी आधुनिकतेच्या सांवटां पोदां चिड्डलेलो आसा. भुरग्यांच्या वेदाचें पुंजावपाचें काम आजूनय पुरायपणान जावना, तो सगळो पुंजावन, ताची वर्गवारी करून संकलन करपाक जाय. ताच्यो थळाव्यो सया, थळाव्यो आवृत्यो सांबाळपाक जाय. तशेच नव्या पिळगेतल्या भुरग्यांच्या मनांत परत रुजवअ हाडपाक गरज थंय आधुनिक करून नव्या साजांत हाडपाकूच जाय. भुरग्यांच्या वेदाच्या मळार वावुरतल्या एका वावुरप्याक एक सपन पडलें. फांतोडे वयलें सपन तें ! गांवा गांवांतल्या शाळेंतली सगळी भुरगीं अका सुरान आनी अका तालान कोंकणी बालगीतां गायताली तांचो आवाज त्या वावुरप्याच्या कानानी गाजतालो आनी त्या गावपी भुरग्यांचे दोळे खोशेन लिकलिकताले ! हें सपन तुमचें, आमचें, सगळ्यांचें. हें सपन खरें जावचे, पुरायेन वास्तवांत येवचें म्हण आमी सगळी वावुरप्या आनी मुळांतसून बळगे येवचें म्हण होरावयां--

आमच्या पुरसा
आसकां पाव
आमचें सपन
खरें जांव म्हण

-४-

उतरांची तांक

(पान २ वेल्यान)

आनी जावपाचे तेंच जालें. हाजें भाषेचे अज्ञान तो बायलेचो पायगुण थारलो.

महाराष्ट्र डेपोची मुंबय-मॅंगलोर एस. टी. बस सकाळीं पांच वरांचेर साताऱ्याक पाविल्ली. महाराष्ट्रीयन कंडक्टरान आड्डून सगळ्यांक मराठीतल्यान सांगिल्ले कि बसीचो फुडलो स्टॉप बंद कोल्हापूरा. साताऱ्याक गाडी अर्दवर थामतली. तेन्ना सगळ्यांनी च्या-पाणी आनी ' वगैरे-वगैरे ' करून घेवचे. तागेल्या शिटकावणे प्रमाण बसीतल्या लोकांनी च्या पाणी आनी ' वगैरे-वगैरे ' करून घेतलें. आमच्या सांगता एक केरळीय आशिल्लो ताका आवयभास सोडून एक देखून भास येना आशिल्ली. लोकांकडे पळोवन ताणें आपली सगळीं कामां करून घेतलीं. अर्दविरान बस सुरू जाली. शिंयाचे दीस आशिल्ल्यान खूब शीं पडटालें. बसीची जनेला बंद करून, स्वेटर घालून आनी हुनहुनीत च्या पिवन देखून आंगान हुबहुडी भरताली. अर्दवरान सुमार, निमाण्या सितार बशिल्ल्या त्या केरळी मनश्यान कंडक्टराक उलो करून म्हळें. ' कंडक्टर, पाऽऽणी. दोळे धांपून लकण्यो काडतल्या प्रवाश्यांनी तागेलें उलवणे आनी कंडक्टराची जापूय आयकली. कंडक्टरान तापून म्हळें कि आतां पाणी-वीणी कांय ना. बस साताऱ्याक अर्दवर उबी केल्ली तेन्ना उदक पिवूं नज आशिल्लें? येदो व्हडलो दादलो तूं. बस थामजीना ?

तेन्ना हायवे रस्ती सारको करपाचे काम चालू आशिल्ले आनी ताका लागून बसीक खूब हादरे बसताले पांच मिनांनी तोच प्रवाशी परतोय, ' कंडक्टर पाऽऽणी. म्हणील्ल्याचे आयकूंक आयलें फंडक्टर परतोय तापलो. कंडक्टराचे तापप चालू आसतनाच ताणें परतेय कंडक्टर पाऽऽणी ' म्हणील्ल्याचे आयकून लकणाऱ्यांनी दोळे उगडले. तो मनीस काकुळतायेन ' कंडक्टर पाऽऽणी ' म्हण्टालो इतल्यान कोणेतरी ताका आपली उदका बाटली फुडें केली ती ताणें हातानूच ताका म्हणून खुणावन पोट घट्ट धरून आपले ' कंडक्टर पाऽऽणी ' चे पालूपद चालूच दवरलें.

ताजी अवस्था पळोवन कोणेतरी म्हळें कि ताका ' नैसर्गीक पाणी ' करपाची गरज तर जावना मु ? कंडक्टराकूय तसोच दुबाव मारलो. कंडक्टरान ताका हाताचे निमाणे बोट दाखोवन ' जाना है ' अशें विचारले त्या सरशी ताजे तोण खोशयेन फुललें आनी ताणें ' हा, हा, कंडक्टर S S पाऽऽणी ' म्हणून खोशयेन म्हळें. टण् करून बेल वाजोवन कंडक्टरान बेगोबेग बस थामयली आनी तो मनीस धांवतुच भायर गेलो कंडक्टरान बसीतल्या सगळ्यांक सांगले कि सगळे जाण पाऽऽणी करून येयात मागीर कंडक्टर पाऽऽणी म्हणू ताका आनी सगळी जाणा हांसत हांसत पाऽऽणी करूंक धांवली.

अशे हे शब्द. ह्या शब्दांची तांका खूब व्हड आसा. शब्दार्थ कळूंक नाशिल्ल्यान केन्ना-केन्ना गैरसमजुय जाता पुण समजून घेवन वापरपाची इत्सा बाळगणारी गैरसमजांक वेगावन केन्नाच रावना.

With Best Compliments From :
ONLY THE BEST MAKE HISTORY
HERSONS

(THE FIRST NAME IN SPRINGS)

Herson is known for quality, Thear of reliability has been by making product which meets The Sringent Standard of Original Equipment Automobile Manufacturers.

When You Need Springs Ask For Hersons.

Hersons (India) Steel Industries

OFFICE :

Nandanvan Apartments,
Luis de Miranda Road,
Margao-Goa

FACTORY :

Shed No. D2-26,
St. Jose de Arael,
Margao Industrial
Estate,
Margao-Goa.

HERSONS Telex : 196-205
Phone : 22975 21246

चंद्रकांत केणी हांगेलीं कांय पुस्तकां

- धर्तरी अजून जियेताली (कथा)
- आशाढ पांवळी (कथा)
- तरेतरेचीं संवंगां
- फुलांचो हात (भुरग्यांखातीर नवलकाणी)
- अळमीं (कथा)
- व्हंकल पावणी (कथा)
- एकलो एकसुरो (कादंबरिका)

कुळागर प्रकाशन

पो. बाँ. नं. ७८, मडगांव-गोंय.

क्षयरोगाला सामना द्या

१. दोन आठवड्यापेक्षा अधिक काळापासून तुम्हाला सतत खोकला येत असेल किंवा थुकीमध्ये तुम्हाला रक्त आढळून आले तर तुम्हाला फुफ्फुसांचा क्षयरोग झालेला असू शकतो.
२. तुम्ही जवळचे प्राथमिक आरोग्य केंद्र, औषधालय किंवा क्षयरोग केंद्रामध्ये स्वतःला तपासून घ्या विशेषतः तुमची थुकी तपासून घ्या.

३. डॉक्टरांनी सांगितलेले औषध नेमून दिलेल्या काळामध्ये नियमित घेतले तर क्षयरोग बरा होऊ शकतो.
४. रोग झाल्यानंतर तो बरा करण्यापेक्षा आधीच त्याला आळा घातलेला अधिक चांगले म्हणूनच तुमच्या बाळाला बी सी जी लस टोचून घ्या.

सेंट्रल हेल्थ एज्युकेशन ब्यूरो (डी.जी.एच.एस.)
आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालय
कोटला रोड, न्यू दिल्ली - 110002